

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут державного управління
Кафедра державного управління і місцевого самоврядування

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня магістра

студента Шановалова Ігоря Васильовича

академічної групи 281М-21з-5 ІДУ

спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування

на тему: «Удосконалення організаційно-правових засад діяльності органів місцевого самоврядування в особливий період»

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтингов ою	інституційно ю	
кваліфікаційної роботи	Хожило І.І.			
розділів:				

Рецензент:	Антонова О.В.			
-------------------	---------------	--	--	--

Нормоконтролер:	Вишневіська О.В.			
------------------------	------------------	--	--	--

Дніпро
2022

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка кваліфікаційної роботи ступеня магістра на тему «Удосконалення організаційно-правових засад діяльності органів місцевого самоврядування в особливий період».

72 стор., 2 табл., 3 рис., 2 додатки, 35 джерел.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, МІСЦЕВИЙ РОЗВИТОК, МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ, ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА, ПРОГРАМА, ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД.

Об'єкт дослідження – діяльність органів місцевого самоврядування в особливий період.

Предмет дослідження – організаційно-правові засади діяльності органів місцевого самоврядування в особливий період.

Мета дослідження – розроблення пропозицій щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності органів місцевого самоврядування в особливий період.

У першому розділі досліджуються теоретико-методологічні засади територіальної організації місцевого самоврядування в Україні в умовах мирного часу. Другий розділ присвячено дослідженню місцевого самоврядування в Україні в особливий період крізь призму організаційно-правових аспектів (на прикладі Слобожанської територіальної громади Дніпропетровської області). Сфера практичного застосування результатів роботи – органи місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства.

ABSTRACT

Explanatory note of the master's degree qualification thesis on the topic «Improvement of the organizational and legal basis of the activities of local self-government bodies in a special period».

72 pages, 2 figures, 3 tables, 2 applications, 35 sources.

PUBLIC ADMINISTRATION, LOCAL DEVELOPMENT, LOCAL GOVERNMENT, TERRITORIAL COMMUNITY, PROGRAM, SPECIAL PERIOD.

Object of research – the activity of local self-government bodies in a special period.

Subject of research – the study is the organizational and legal basis of the activities of local self-government bodies in a special period.

The purpose of research – the research is to develop proposals for improving the organizational and legal foundations of the activities of local self-government bodies in a special period.

The first chapter examines the theoretical and methodological foundations of the territorial organization of local self-government in Ukraine in peacetime conditions. The second chapter is devoted to the study of local self-government in Ukraine in a special period through the prism of organizational and legal aspects (using the example of the Slobozhan territorial community of the Dnipropetrovsk region).

Scope of practical application – the field of practical application of work results is local self-government bodies, civil society institutions

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1.	7
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	
1 1 Сутнісна характеристика територіальної організації місцевого самоврядування в Україні	7
1 1 Порівняльний аналіз основних світових моделей місцевого самоврядування	13
1 1 Роль місцевого самоврядування в забезпеченні сталого розвитку України	20
РОЗДІЛ 2.	27
МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ	
2.1. Загальна характеристика Слобожанської об'єднаної територіальної громади Дніпропетровської області	27
2.2. Система та функції місцевого самоврядування в Україні в особливий період	35
2.3. Розвиток Слобожанської об'єднаної територіальної громади в довоєнний період, в умовах війни та в період повоєнної відбудови: організаційно-правові аспекти	51
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розбудови України як правової, соціальної та демократичної держави, розвиток місцевого самоврядування є одним з пріоритетних напрямів державної політики. Інститут місцевого самоврядування – це унікальне право територіальної громади щодо реалізації управління своєю територією, яке гарантується Конституцією України, закріплене в ній та гарантується також іншими законами української держави. Саме у такий спосіб конституційного та законодавчого визнання права територіальної громади на управління є безумовною ознакою реальної демократії України.

Українська держава визнає та гарантує місцеве самоврядування, а отже розбудовує на рівні держави громадянське суспільство, демократичну правову державу з верховенством права, пріоритетом громадянських та соціальних прав людини, розподілом і незалежністю влади законодавчої, виконавчої та судової. А отже можна стверджувати, що проблема ефективності публічноуправлінської діяльності інституту місцевого самоврядування в Україні саме сьогодні, коли українська держава, яка обрала курс європейського вектору розвитку і водночас зазнала значних загроз зовнішнього змісту у вигляді пандемії COVID19 та збройної агресії сусідньої держави, є однією з найважливіших на сучасному етапі розвитку державності України. Так, проголошення в Україні воєнного стану поставило цілу низку нових проблем і завдань перед органами публічного управління та адміністрування, починаючи від найвищих інститутів влади та закінчуючи органами місцевого самоврядування окремих територіальних громад.

Важливим чинником якісного управління в таких умовах є чіткий розподіл компетенції та повноважень між всіма органами державної влади як по горизонталі, так і по вертикалі, а також між органами місцевого самоврядування та державної влади щодо здійснення своїх повноважень в умовах особливого періоду.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі сучасного стану розвитку та удосконаленні організаційно-правових засад місцевого самоврядування в Україні в умовах особливого періоду (на прикладі Слобожанської ОТГ).

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

-висвітлити правовий статус місцевого самоврядування, його суб'єктів та органів;

-здійснити порівняльний аналіз основних світових моделей місцевого самоврядування;

-проаналізувати роль місцевого самоврядування в забезпеченні сталого розвитку країни в мирний час;

-охарактеризувати організаційно-правові форми місцевого самоврядування в Україні;

- окреслити пріоритетні напрямки розвитку місцевого самоврядування в Україні в особливий період.

Об'єктом дослідження є інститут місцевого самоврядування в Україні на прикладі Слобожанської ОТГ в умовах війни.

Предметом дослідження є система органів місцевого самоврядування.

При написанні магістерської роботи використано такі методи наукового дослідження: історичний для здійснити аналізу історичного розвитку місцевого самоврядування в умовах децентралізації; методи систематизації, узагальнення, нормативного аналізу – під час опрацювання наукових та нормативних джерел та інші методи наукового дослідження.

Практичне значення виконаної магістерської роботи полягає у тому, що її рекомендації та пропозиції можуть бути використані при створенні місцевих програм стратегічного розвитку інших територіальних громад України, для обґрунтування та розробки програм соціально-економічного розвитку у повоєнний період з метою розбудови та прогресивного розвитку громад і територій України на зразок розвитку громад країн Європейського Союзу.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

1.1 Сутнісна характеристика територіальної організації місцевого самоврядування в Україні

Самоврядування у визначенні понять влади як окремого явища громадського правління було притаманно людському суспільству у різний час. Так за часів Стародавньої Греції зародилася певна форма існування політичного життя, яка, в подальшому, отримала назву демократії. Для Греції, як вважають науковці Університету штату Арізона (США) Т. Болл та Р. Деггер, демократія означала правління чи врядування простого народу. Самоврядування є формою народовладдя, яке відповідає природно наявній потребі суспільства у різних стадіях сталого розвитку і сьогодні виступає на перший план як значущий елемент політичної системи в державі. Місцеве самоврядування сьогодні забезпечується територіальною самоорганізацією громадян у самостійному вирішенні питань або через органи, яких обрано ними. Ці питання стосуються господарювання і життя на місцях. В. Кравченко наголошує, що «територіальні громади – жителі села чи добровільно об'єднані у сільську громаду жителі кількох сіл, селища та міста – самостійно можуть вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [5].

У Законі України «Про місцеве самоврядування» право територіальної громади зафіксовано як «гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади», а у вирішенні питань місцевого значення чітко окреслена «відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування» [2].

Місцеве самоврядування є комплексним та різноманітним явищем, яке виступає у вигляді:

- основи з конституційним ладом та є одним з головних принципів у функціонуванні та організації влади, а отже і необхідної ланки забезпечення розвитку демократичного суспільства;

- форми народовладдя, яке наголошує на тому, згідно зі ст. 5 Конституції України, здійснення народом влади відбувається безпосередньо і через органи місцевого самоврядування. В ракурсі цього органи місцевого самоврядування мають окреме місце в політичній системі і не мають входити у склад державного механізму, що надає можливості розглянути його і як окремо визначену форму у реалізації приналежній народу влади;

- права окремої територіальної громади у самостійному вирішенні питань місцевого значення в рамках Конституції України та її законодавчої бази. На сьогодні є різні варіанти визначення поняття місцевого самоврядування.

На думку науковців сьогодні вкрай важливо і дуже складно однозначно визначити теоретичний базис місцевого самоврядування в Україні, так як місцеве самоврядування одночасно вміщує в собі і державні і громадські елементи управління, а органи місцевого самоврядування займаються і місцевими справами, і делегованими державною владою. Згідно ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування – це право територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста у самостійному вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції України і законодавства [1]. Даний контекст нівелює такий важливий аспект як реальна здатність в управлінні місцевими справами. Частиною 1. ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування» визначено нормативне поняття: «Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність

органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [2]. На відміну від Європейської хартії місцевого самоврядування у приведеному визначенні не вказується, що місцеве самоврядування 16 здійснюється в інтересах місцевого населення громади. Це дає підстави вважати, що Верховна Рада України звільнила органи і посадових осіб місцевого самоврядування від обов'язку вести справи, виходячи насамперед з інтересів місцевого населення. При визначенні місцевого самоврядування слід враховувати його специфічні особливості та локально-просторовий характер публічної влади територіальної громади, специфічність суб'єктів місцевого самоврядування, якими є територіальні громади специфічність форми публічної влади, яка не є складовою частиною загального державного механізму і має принципово відмінний характер порівняно з державною владою можливість надавати законом органам місцевого самоврядування окремих повноважень органів виконавчої влади.

Державна політика розвитку місцевого самоврядування є багатокомпонентною і складною системою, яка включає в себе множини компонентів, наприклад, правових, економічних, соціальних, культурних, і може бути поліваріативною в залежності від обраних пріоритетів щодо реалізації політичної концепції.

На жаль, сучасна система місцевого самоврядування України не відповідає європейським стандартам в окремих аспектах (за правовою регламентацією здійснення місцевого самоврядування, чисельністю громади, відсутністю дієвого проміжного рівня управління, системою контролю та ін.), а спроби її швидких змін з використанням позитивного зарубіжного досвіду не завжди стає успішною. Поспішне виведення самоврядування на інший рівень без урахування власних напрацювань та соціокультурних особливостей не може вважатись ефективним. Практика розвитку місцевого самоврядування в розвинутих країнах світу є докорінно відмінною і свідчить лише про окремі загальні тенденції, принципи, технології та механізми його

реалізації. З чого випливає висновок, що ми маємо перш за все орієнтуватися на українську модель самоврядування.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [1] територіальні громади в Україні здійснюють самоврядування у рамках континентальної системи та організаційної форми «рада – голова». У світовій практиці більш поширеною є назва «рада – мер» [2, с. 36]. Моделі місцевого самоврядування (континентальна та англосаксонська) відрізняються відношенням останнього до держави. Це варто враховувати, адже відмінність, накладає відбиток і на визначення поняття місцевого самоврядування і розуміння того, що державна влада нерозривно пов'язана з місцевим самоврядуванням наявністю загальних функцій, сполученням загальнодержавних і місцевих інтересів у вирішенні завдань місцевого значення, досягненням єдиної мети – поліпшення добробуту громадян. Тому і наше законодавство, безперечно, спирається на даний історичний досвід континентальної моделі.

Зупинимось передусім на правовій основі державної політики місцевого самоврядування, головною метою якої є створення системи нормативно-правових актів, які стали би засадами здійснення розвитку, стабільності і автономності місцевого самоврядування. Правовою основою місцевого самоврядування в Україні є Конституція України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», закони і підзаконні нормативно-правові акти, що приймаються на їх основі, ратифіковані міжнародно-правові документи (головним чином це «Європейська хартія місцевого самоврядування»), а також акти органів місцевого самоврядування, що приймаються в рамках їх компетенції. І хоча з прийняттям Конституції України [3] і введенням в дію 21 травня 1997 року Закону України «Про місцеве самоврядування» було сформовано українську національну модель місцевого самоврядування та засади для існування місцевого самоврядування, ці закони є суперечливими, адже містять в собі ідеї різних політичних сил, які так і не були узгодженими. Місцевому самоврядуванню

присвячено розділ XI Конституції України. Крім того, у ньому викладено низку інших суттєвих норм. Зокрема, в ст. 140 Конституції України встановлено, що особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України. Важливою нормою даної статті є також і встановлення основних форм реалізації місцевого самоврядування, які становлять сучасні підходи щодо його системи: «Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи». На думку Ю. Ковбасюка дане формулювання уможливорює подальший аналіз місцевого самоврядування як гармонійне поєднання форм представницької та прямої (безпосередньої) демократії, об'єднуючи в систему місцевого самоврядування і своєрідні елементи, об'єкти – місцеві ради, і динамічні зв'язки, якими виступають форми прямої демократії – місцеві референдуми, місцеві ініціативи, загальні збори громадян за місцем проживання, громадські слухання тощо [4, с. 115].

Останні роки, в Україні приймається багато нормативно-правових актів, що регулюють питання місцевого самоврядування. Безперечно, ці процеси пов'язані з втіленням державою політики децентралізації влади та посилення ролі місцевого самоврядування.

Щодо організаційних засад, то вироблення і реалізація державної політики у сфері місцевого самоврядування здійснюється Верховною Радою України, Президентом України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Кабінетом Міністрів України, іншими органами державної влади.

Т. Барановська вважає, що для встановлення відповідних умов для забезпечення реального і належного функціонування місцевого самоврядування має бути наданий державний захист і гарантування місцевого самоврядування, наприклад, для подолання негативних моментів

при його функціонуванні (зокрема, компенсація додаткових витрат, що виникли в результаті рішень, прийнятих органами державної влади).

Так, згідно з ч. 2 ст. 67 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» рішення органів державної влади, які призводять до додаткових видатків органів місцевого самоврядування, обов'язково супроводжуються передачею їм необхідних фінансових ресурсів. Зазначені рішення виконуються органами місцевого самоврядування у межах переданих їм фінансових ресурсів. Витрати цих органів, що виникли внаслідок рішень органів державної влади і попередньо не забезпечені відповідними фінансовими ресурсами, компенсуються державою [5].

Організаційний механізм тісно пов'язаний з правовим, це проявляється у вирішенні протиріч нормативно-організаційного характеру в діяльності територіальної громади, органів самоорганізації населення та інших і включає такі способи регулювання їх діяльності як залучення громадян до вирішення проблем функціонування територіальних утворень; застосування технологій інноваційно-інвестиційного розвитку; наукове розробку оптимальної структури і штатів, розподіл функцій і повноважень між окремими працівниками та структурними підрозділами органу; прозорість прийняття й реалізації управлінських рішень, кадрової політики та ін.

Отже, організаційно-правові засади формування та реалізації державної політики в сфері розвитку місцевого самоврядування в Україні становлять основоположний фундамент для розвитку нашої держави як демократичної, соціальної та правової держави, і реформування системи органів місцевого самоврядування є нагальною потребою часу.

1.2. Порівняльний аналіз основних світових моделей місцевого самоврядування

Поглиблення демократичних перетворення, що відбуваються на сьогодні в Україні, обумовлюють необхідність подальших конституційних змін, які перетворять органи самоврядування у відповідальні самодостатні інститути, що будуть займатись ефективним вирішенням місцевих проблем відповідно до закріплених за ними сфер впливу. На сьогодні існує значна кількість наукових праць, присвячених різним аспектам розвитку місцевого самоврядування, аналізу світових моделей місцевого самоврядування. Управлінські проблеми організації місцевого самоврядування є предметом багатьох досліджень, зокрема ключові питання розглядаються в працях В. Авер'янова, В. Бабаєва, С. Саханенка, В. Тертички, Ю. Шарова, В. Бакуменка, О. Бойко - Бойчука, В. Вакуленка, В. Дорофієнка, І. Дробота, В. Куйбіди, Ю. Куца, В. Мамонової, та ін.

Традиційними для місцевого самоврядування прийнято виокремлювати такі моделі здійснення публічної влади на місцях: англосаксонська, французька (континентальна), змішана (іберійська) та радянська.

У межах англосаксонської моделі, яка набула поширення у США, Канаді, Великобританії, Австралії, Новій Зеландії та в багатьох інших країнах з англосаксонською правовою системою, місцеві представницькі органи формально виступають як діючі автономно в межах наданих їм повноважень, пряме підпорядкування нижчих органів вищим відсутнє.

Необхідно зазначити, що використання даної моделі припускає обрання в усіх адміністративно-територіальних одиницях відповідних рад звичайно на термін не більш трьох років. У малих адміністративно-територіальних утвореннях до цієї ради входять 3 - 5 осіб, у великих - до 50 осіб, але не більше. З англосаксонським типом місцевого самоврядування теоретично провести розмежування між функціями держави і місцевого самоврядування досить просто: уряд країни і державні адміністративні

служби, які знаходяться в його підпорядкуванні, діють в основному в межах виконання політичних завдань, а всі повсякденні управлінські функції передані місцевій владі. Коли уряд не владний прямо контролювати місцеві колективи, тому що останні виступають не як частина держави, а як цілком автономні утворення, контроль здійснюється, як правило, непрямым шляхом. Можна виділити такі способи контролю діяльності органів місцевого самоврядування: через фінансові ревізії, оскільки велика частка дотацій надається з державного бюджету; через прийняття законів, що регламентують структуру органів місцевого самоврядування; за допомогою міністерських інспекційних перевірок; за допомогою судового контролю.

Другу модель місцевого самоврядування називають європейською, континентальною. Так як дана муніципальна система має у своїй основі французьку модель місцевого самоврядування, в науковій літературі вона називається «французькою» і притаманна Італії, Іспанії, Франції, Бельгії, Нідерландам, Польщі, Болгарії, запозичена Сенегалом, Туреччиною та іншими країнами, місцевий самоврядування влада децентралізація.

Ця модель являє собою «ієрархічну піраміду, якою відбувається передача різних директив та інформації і в рамках якої на центральні влади активно працює ціла серія агентів на місцях». Вона будується на основі поєднання виборності представницьких і виконавчих органів місцевого самоврядування і призначення з центра на місця повноважних представників державної влади [6].

Розглядаючи досвід організації місцевої влади у країнах континентального права, можна сказати, що ця модель припускає певне обмеження місцевого самоврядування і забезпечує велику підконтрольність і централізацію системи управління, «французьке місцеве управління... завжди характеризувалося твердою ієрархією і підпорядкованістю центральної влади». Останнім часом західноєвропейська континентальна система муніципального управління піддається певній децентралізації, що здійснюється, насамперед, за рахунок прав призначених зверху чиновників.

Серед основних начал, що, на мій погляд, доцільно використовувати при формуванні концепції розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та органами державної влади в Україні, необхідно назвати принципи субсидіарності, самостійності та власної відповідальності, поступовості процесу розмежування і передачі повноважень, чіткості й повноти розмежування повноважень і ресурсів, одночасної передачі ресурсів.

У деяких країнах (Австрія, Японія, Німеччина) функціонує змішана система місцевого самоврядування, що має подібність як з англосаксонською, так і з континентальною, маючи при цьому специфічні риси, що дозволяє говорити про своєрідні «змішані», «гібридні» форми управління на місцях. Деяких ланках місцевого управління виборний орган є одночасно і ланкою муніципального управління, і представником «державної адміністрації». Наприклад, губернатор японської префектури, що обирається місцевим населенням і вважається головою місцевої адміністрації, виконує цілу низку загальнодержавних функцій, а в Німеччині голови адміністрацій районів (ландрати чи районні директори) є одночасно державними чиновниками і головами виконавчих органів «комунального самоврядування». Згідно Статуту, органи місцевого самоврядування були зобов'язані вирішувати місцеві справи не лише від свого імені, але і за дорученням уряду. В подальшому магістрати ввійшли до системи державного управління. «Це було прямим результатом безпосереднього впливу республіканського законодавства, з одного боку, на розвиток компетенції державних органів у комунальній сфері, а з іншого боку - на залучення і міських, і сільських громад у процес виконання державних завдань. Насамперед, подібні відносини виникли у фінансовій сфері».

На мій погляд, дуже цікавим в контексті теми магістерської роботи, є розгляд системи місцевого самоврядування у Німеччині, саме стосовно організаційно-правових засад місцевого самоврядування. Історично організаційно-правові засади вийшли з пруського міського статуту 1808 р. (Положення про міста Пруської монархії від 19.11.1808), розробленого Л.

фон Штайном, яким вже визначалось функціонування міських зборів депутатів, на яких обирався магістрат як вищий адміністративний орган. Цим підвищувалась роль міст і комун у публічному управлінні, складувались засади розвитку місцевого самоврядування, збільшувалась участь громадян у місцевому управлінні.

Однак цей процес не відзначався стабільністю у своєму розвитку. Особливо виразно це спостерігалось у ХХ столітті, оскільки цей період в історії супроводжувався важкими політичними та соціальними катаклізмами, в яких надзвичайно негативну роль зіграла й сама Німеччина. Так, з придушенням розвитку демократичного суспільства у фашистській Німеччині з 1933 по 1945 року відбулося послаблення ролі земель у публічному управлінні та ліквідація місцевого самоврядування. Після 1945 року місцеве самоврядування в Німеччині поступово стало на шлях відродження. Цей процес відбувався знизу догори у ланцюгу «муніципалітет – федеральна земля – національна земля». На сьогоднішній день Німеччина складається з 16 федеральних земель, з яких – 3 вільних міста-землі (Бремен, Гамбург, Берлін). При цьому за складом та кількістю населення, географічними та іншими особливостями структури всі муніципалітети є дуже різні (наприклад, Північний Рейн-Вестфалія включає близько 400 міст і населених пунктів та 16 млн населення, а Рейнланд-Пфальц – більше 2 000 міст і населених пунктів та 4 млн населення).

Німецьку систему місцевого самоврядування відносять до континентальної, для якої характерне поєднання державних (центральных) органів управління та органів місцевого самоврядування – місцевих представницьких органів влади.

Розвиток децентралізації на німецьких землях пов'язаний з особливостями політичного устрою держави. В Німеччині, як федеративній республіці, місцеві органи влади відіграють важливу роль у реалізації загальнодержавної політики на місцях.

Проте Основним законом організація публічної влади тут не регулюється. В різних німецьких землях власні конституції чи окремі закони визначають організаційно-правові засади функціонування органів місцевого самоврядування (правовий статус, порядок їх утворення та функціонування).

Так, правове регулювання організації системи місцевого самоврядування в Німеччині здійснюється на чотирьох рівнях:

- на принципах функціонування Європейського Союзу (Лісабонська угода про внесення змін в Угоду про Європейський Союз й Угоду про заснування Європейської Спільноти від 13 грудня 2007 року);
- на міжнародному рівні (Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року);
- на національному рівні (засади розвитку місцевого самоврядування закріплені у 28 статті у Конституції Федеративної Республіки Німеччини);
- на регіональному рівні (Конституції та закони земель чи земель-міст).

Законодавчу функцію в кожній окремій землі в Німеччині виконують ландтаги (земельні парламенти), а у містах-землях – громадські збори у Бремені та Гамбурзі і палата представників у Берліні.

За функціями, повноваженнями, внутрішньою структурою та процедурами зазначені органи влади подібні до Бундестагу (центрального загальнодержавного органу представницької влади).

Особливостями представницьких органів влади у містах-землях є те, що вони виконують повноваження органів місцевого міського самоврядування.

Цікаво, що система організації місцевого самоврядування у різних землях Німеччини здійснюється у відповідності до особливостей структури тієї чи іншої землі. Звідси, всі вони різні (зокрема, в Баден-Вюртемберзі вибудована сильна позиція міського голови, а у Гессені його позиція є слабкою).

Подібно до України, в Німеччині основною одиницею політико-територіальної організації земель служать громади, общини. Роль управління громадами покладена на міського голову та раду громад. Коло завдань муніципального управління у Німеччині є необмеженим, окрім випадків, коли в суспільних інтересах відповідним законом це не віднесено до компетенції іншого органу публічної влади. Сюди включаються:

- дотримання громадського порядку;
- забезпечення пожежної безпеки;
- соціальна підтримка (допомога нужденним та неповнолітнім тощо);
- сфери дошкільної та шкільної освіти, культури та спорту;
- порядок та облагородження скверів, вулиць, суспільних місць;
- планування розвитку (використання територій та організації будівельних робіт);
- утилізація відходів та відведення стічних вод;
- водо- та енергопостачання;
- організація громадського місцевого пасажирського сполучення.

Відповідно до законодавства земель чи земель-міст, питання муніципального суверенітету стосуються суверенітету планування; організаційних засад функціонування громади; кадрової політики; фінансової сфери та муніципального законодавства.

Однак при всіх позитивних досягненнях у розвитку системи місцевого самоврядування все ж потрібно відзначати й проблемні сторони її функціонування. Так, актуальними викликами для місцевих органів влади в Німеччині є:

- недостатній рівень фінансування по обсягам інвестування;
- демографічні зміни;
- нерівномірність земель у забезпеченні висококваліфікованими кадрами;
- більш зручний житловий простір в одних землях та протилежно обернена проблема для інших;

- екологічні проблеми (боротьба з глобальним потеплінням, зменшення кількості CO₂);
- високий рівень мобільності суспільства та «оцифрування» управління;
- участь громадян, активізація громадян;
- адміністративне управління (регулювання, контроль, управління ризиками);
- регулювання сфер, які передано зовнішнім виконавцям тощо.

Отже, як було показано вище, досвід Німеччини для української держави, а більш – для органів місцевого самоврядування, є доволі цікавим, адже він демонструє досить серйозний підхід до організації системи місцевого самоврядування, який формувався упродовж кількох століть. Важливим досягненням Німеччини є високий рівень участі громадян у публічному управлінні на місцевому рівні. При цьому все ж існують складнощі, які впливають на зниження показників ефективності діяльності органів місцевої влади в державі в умовах демократичного суспільства.

Принципову відмінність від вищевказаних систем муніципального управління має так звана «радянська» модель, де органи місцевого самоврядування по суті виконували функції місцевих осередків КПРС, які, поряд з ідеологічною діяльністю, здійснювали контроль за окремими сферами господарської діяльності. До теперішнього часу ця система багато в чому відійшла в історію і являє собою не стільки практичний, скільки академічний інтерес. Дана модель була характерна для Радянського Союзу та інших країн «світової системи соціалізму», а також для деяких держав, що розвивались, орієнтуючись на соціалістичну перспективу. Зараз у тій чи іншій формі вона продовжує зберігатися лише в деяких країнах, наприклад, КНДР, Кубі.

Таким чином, порівняльний аналіз основних світових моделей місцевого самоврядування провідних країн світу дозволяє виявити специфіку системи управління, зміст, механізм та кількість закріплених за ними повноважень, можливі схеми організації місцевого самоврядування [7].

1.3. Роль місцевого самоврядування в забезпеченні сталого розвитку України

Одним з пріоритетних напрямків діяльності органів місцевого самоврядування в Україні в сучасних умовах має стати створення умов для сталого розвитку сільських територій через забезпечення комплексного багатофункціонального сільського розвитку, який базується на тому вихідному принципі, що його слід розглядати не тільки з позиції забезпечення населення продовольством і промисловості сировиною, а й з огляду на екологічні аспекти й соціальні, та вирішення найважливіших суспільних завдань, зокрема:

- забезпечення продовольчої безпеки країни;
- збереження природного ландшафту й традиційного сільського способу життя;
- охорона навколишнього середовища і підтримка екологічної рівноваги;
- підтримка національної культури і культурних цінностей.

Щороку з мапи України зникає близько 30 сіл, а загалом, за останні 10 років – понад 260 сіл (Рис.1.1).[8] Рисунок 1.1 Зміна кількості населених пунктів у регіонах В середньому в одному українському селі (селищі) проживає 481 мешканець (без даних по АР Крим та м. Севастополь). Водночас, у сільських населених пунктах Сумської та Чернігівської областей проживає менше 300 осіб.

Починаючи з 2003 року, реєстрація нових сіл (селищ) зафіксована лише у західних регіонах країни. Натомість, найбільша кількість зниклих з мапи – у центральній Україні.

У Івано-Франківській, Черкаській та Херсонській областях кількість сільських населених пунктів змін не зазнавала.

Рівень розвитку людського капіталу низький, демографічна криза, психологічна і соціальна ситуація, складна економічна, яка сьогодні склалася на селі, викликана цілою низкою факторів, це і загальний кризовий стан в

недоліки, реформування аграрного сектору, економіці країни, і передача об'єктів соціальної сфери сільськогосподарських підприємств до державної та комунальної власності без належного фінансування їх утримання.

Та головною причиною занепаду села в Україні є відсутність достатньої кількості робочих місць, необхідних для забезпечення добробуту населення. Концепція збалансованого розвитку передбачає реалізацію цілісної системи принципів діяльності. При цьому засадничим, системотворчим принципом є принцип цілісності, який наголошує на необхідності цілісного, комплексного підходу до вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Особливо важливим також є збалансоване поєднання минулого і майбутнього шляхів розвитку.

У ст. 2 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” зазначено, що місцеве самоврядування – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення.

Територіальна громада здійснює місцеве самоврядування з двох сторін: зверху – формуючи владні органи місцевого самоврядування, і знизу – виходячи з ініціативами та беручи на себе певні функції, які не виконують або не здатні виконувати владні органи. Брати участь у місцевому самоврядуванні знизу українська громада може через різні правові форми: форми участі громадян (місцевий референдум, громадські слухання, місцеві ініціатив, спільні збори), обслуговуючі кооперативи, органи самоорганізації населення, громадські організації тощо.

Серед основних принципів, на яких має ґрунтуватися концепція сталого розвитку на місцевому рівні, можна виділити такі :

– відносність обмежень, які існують у сфері використання природного, що пов'язане із сучасним рівнем техніки і соціальної організації, а також із здатністю біосфери до самовідновлення

- керований та стратегічний тип місцевого розвитку з урахуванням не тільки сучасних, а й потенційних потреб територіальної громади;
- соціальна справедливість розподілу та вживання благ, зокрема: запобігання надмірному використанню ресурсів, досягнення рівноваги між використанням ресурсів та екологічними можливостями території, забезпечення енергозбереження та енерговідновлення;
- інтеграція інноваційної, стратегічної та проектної діяльності на місцевому рівні для підвищення ефективності та результативності управління у сфері забезпечення сталого розвитку територіальної громади.

При залучення громадськості є особливо актуальною для України та її регіонів стала реалізація проекту Європейського Союзу та Програми розвитку ООН “Місцевий розвиток, орієнтований на громаду”, який націлений на підвищення рівня життя у сільських, селищних і міських громадах по всій території України. Проект призначений для мешканців 1000 громад-учасниць, а також представників органів місцевої влади у 200 районах України, в яких він буде реалізовуватись.

Вагома роль місцевого самоврядування у забезпеченні сталого розвитку країни є обумовлена такими чинниками:

- впровадження концепції сталого розвитку потребує посилення інституційної спроможності як системи місцевого самоврядування, так і самоврядних організацій громад у напрямку підвищення рівня діяльнісного потенціалу посадових осіб органів місцевого самоврядування та максимального залучення жителів територіальних громад до прийняття управлінських рішень;
- ефективна взаємодія і зв’язки формуються внаслідок організаційно-функціональної діяльності органів місцевого самоврядування, спрямованої на підтримку процесів самоорганізації громади, посилення суспільної єдності на основі змін у поглядах суспільства на якість життя та стан довкілля;
- набутий позитивний досвід співпраці органів місцевого самоврядування з міжнародними інституціями щодо реалізації спільних

проектів у сфері сталого місцевого розвитку свідчить про важливість формування взаємодій на місцевому та регіональному рівнях на принципах партнерства, що приводить до спільної відповідальності як важливого чинника гарантування стійкого розвитку;

– забезпечення сталого розвитку територіальних громад обумовлює необхідність інтеграції інноваційної, стратегічної та проектної діяльності на місцевому рівні для підвищення ефективності та результативності діяльності органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення сталого інноваційного розвитку територій [9].

У зв'язку з вищезначеним актуальним постає питання розгляду гарантії місцевого самоврядування в Україні. Саме поняття «гарантія», що в перекладі з французької (*garantie*) означає забезпечення, запоруку. Тобто, гарантія – насамперед, явище, що забезпечує досягнення визначеного результату. І тут необхідно розмежувати поняття «державні гарантії! І гарантії місцевого самоврядування. Державні гарантії - це встановлені законом засоби забезпечення, дотримання, виконання, застосування і використання конституційних та інших норм права органами державної влади, місцевого самоврядування, іншими посадовими особами. Прийнято виокремлювати нормативно-правові та організаційно-правові.

Гарантії місцевого самоврядування – це економічні, правові, політичні та інші умови та засоби, що забезпечують повну й ефективну реалізацію прав місцевого самоврядування та їх надійний захист. Погляди науковців стосовно тлумачення терміну «гарантії місцевого самоврядування» доволі різняться. Так, одні науковці стверджують, що гарантії місцевого самоврядування – це комплекс заходів, за допомогою яких забезпечується реальне здійснення місцевого самоврядування територіальними громадами та органами місцевого самоврядування, а також захист права на місцеве самоврядування. Інші науковці визначають гарантії місцевого самоврядування як конституційно-правові засоби забезпечення організації і діяльності місцевого самоврядування та найважливіша умова повного й ефективного здійснення

органами місцевого самоврядування визначених законом їх завдань, функцій і повноважень.

Механізми реалізації гарантій місцевого самоврядування поділяються на державні – комплекс правових норм, закріплених у Конституції України та інших законодавчих актах, та локальні, що створюються власне самим інститутом місцевого самоврядування, яке діє лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Під гарантіями муніципальної влади та муніципальних прав особи при цьому розуміють необхідне для володіння, набуття, користування та розпорядження муніципальними правами та свободами соціально-економічне і політико-правове оточення і спеціальний механізм, що забезпечують та захищають діяльність територіальних громад та інших суб'єктів муніципальної влади щодо вирішення питань місцевого значення [12].

В контексті гарантій місцевого самоврядування суттєвим є те, що саме місцеве самоврядування являє собою право територіальних громад – жителів певних територій, а отже загальні гарантії прав, свобод та обов'язків людини справедливі і стосовно гарантування місцевого самоврядування. До таких гарантій відносять:

- *економічні* – як єдність економічного простору, вільне переміщення товарів, послуг, фінансів, свобода економічної діяльності;
- визнання і рівний захист усіх форм власності;
- соціальне партнерство між людиною і державою, робітником і роботодавцем, захист конкуренції в підприємницькій діяльності;
- високий рівень продуктивності праці;
- *соціальні, а саме:*
 - соціальна захищеність людини;
 - реалізація права людини на певний рівень добробуту, соціальне партнерство між людиною і державою, між працівником і працедавцем, гарантований рівень заробітної плати, одержання пенсії по досягненню

пенсійного віку, допомоги - у разі тимчасової непрацездатності чи інвалідності;

- організація заходів щодо трудової зайнятості населення та ін;
- *політичні* – як функціонування всієї політичної організації суспільства, провідну роль у якій грає держава;
- легітимність політико-правового режиму;
- реалізація принципу поділу влади, як по вертикалі, так і по горизонталі;
- наявність розвиненої системи народовладдя, реальної можливості особи брати участь в управлінні державою безпосередньо або через представницькі органи; політичний плюралізм і багатопартійність;
- наявність незалежної конструктивної опозиції; поділ публічної влади;
- широке використання інститутів демократії (виборів, референдуму тощо);
- участь у розробленні та обговоренні законопроектів;
- *ідеологічні (духовні)* – в контексті ідеологічної багатоманітності;
- розуміння верховенства права як заперечення будь-якого прояву свавілля щодо людини з боку влади чи іншої людини;
- визнання людини найвищою цінністю, повага до її гідності;
- відсутність релігійної, расової ворожнечі;
- демократична суспільна думка;
- необхідний освітній рівень (загальнодоступність і безплатність середньої освіти);
- вільний доступ до інформації та ін.

Отже, слід зазначити, що гарантії, які забезпечують реалізацію права на місцеве самоврядування і ефективну діяльність виборних та виконавчих органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади утворюють певну систему, тобто кожний елемент сукупності гарантій взаємозв'язаний з іншими своєю метою, призначенням.

Також необхідно акцентувати, що гарантії місцевого самоврядування нерозривно пов'язані з суспільством, та також вони обумовлені закономірностями суспільного розвитку. Тобто, гарантії місцевого самоврядування – це обумовлена закономірностями суспільного розвитку система умов і засобів, що забезпечує процес реалізації права на місцеве самоврядування територіальним громадам та органам місцевого самоврядування, а також захист права на місцеве самоврядування.

Приймаючи до уваги все вищезазначене, можна говорити про те, що гарантії місцевого самоврядування являють собою систему, під якою ми розуміємо сукупність умов та засобів, які забезпечують дієву і ефективну реалізацію закріплених за місцевим самоврядуванням Конституцією та Законами України прав та належне виконання покладених обов'язків.

Цільове призначення державних гарантій здійснення конституційних принципів місцевого самоврядування полягає в забезпеченні організаційної та матеріально-фінансової самостійності органів місцевого самоврядування при розв'язанні питань місцевого значення; в захисті прав місцевого самоврядування та створенні сприятливих умов для їх повнішої реалізації [13].

РОЗДІЛ 2

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

2.1. Загальна характеристика Слобожанської об'єднаної територіальної громади Дніпропетровської області

17 липня 2020 року Верховна Рада України прийняла Постанову № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів» [16]. На даний час в Україні створено 136 районів, одним із яких є Дніпровський район. Його площа становить 1 435 км², а населення - 1179,3 тис. осіб. До складу району входить 17 громад [16]. Зокрема, до складу Дніпровського району (з адміністративним центром у місті Дніпро) увійшло багато територій. Детальний аналіз складу Дніпровського району, який є чинним на даний час, представлений у табл.2.1.

Таблиця 2.1

Адміністративно-територіальна структура Дніпровського району станом на 2022 рік (складено автором)

№ за порядком	Назва адміністративної території
	<i>Міські територіальні громади</i>
1-2.	Дніпровська, Підгородненська
	<i>Сільські територіальні громади</i>
3-11.	Китайгородська, Любимівська, Ляшківська, Миколаївська, Могилівська, Новоолександрівська, Святовасилівська, Сурсько-Литовська, Чумаківська
	<i>Селищні територіальні громади</i>
12-17.	Новопокровська, Обухівська, Петриківська, Слобожанська, Солонянська, Царичанська

До початку децентралізації адміністративно-територіальний склад Дніпровського району характеризувався довготривалий час, а саме з 1923 року по 2020 роки, значною сталістю, і налічував 5 адміністративних територій (табл.2.2).

Таблиця 2.2

**Адміністративно-територіальна структура Дніпровського району
упродовж 1923-2020 років (складено автором)**

№ за порядком	Назва адміністративної території
	<i>Міста</i>
1-2.	Дніпро, Підгороднє
	<i>Сільські райони</i>
3-7.	Царичанський Синельниківський (частково) Петриківський Солонянський Магдалинівський

Слобожанська об'єднана територіальна громада (ОТГ) була утворена першою на Дніпропетровщині та однією з перших в Україні.

Слобожанська селищна ОТГ утворена шляхом об'єднання Ювілейної селищної та Степнянської сільської рад та розташована на території Дніпровського району Дніпропетровської області. Рішенням 12 сесії депутатів VII скликання № 333 від 21 липня 2016 року змінено найменування юридичної особи орган місцевого самоврядування Ювілейна селищна рада Дніпропетровського району Дніпропетровської області на орган місцевого самоврядування Слобожанську селищну раду Дніпровського району Дніпропетровської області. До складу об'єднаної громади увійшли 2 населених пункти, у яких мешкає 14,4 тис. осіб.

Станом на 2018 рік чисельність населення Слобожанської селищної територіальної громади складає 14 635 осіб, в тому числі смт Слобожанське – 13 221 осіб, село Степове – 1 414 осіб [18].

Сучасна демографічна ситуація в Слобожанській ОТГ склалася під впливом розвитку інфраструктури всіх населених пунктів громади, природного та механічного руху населення.

Площа громади дорівнює 166,4 кв. км. (16639,2 га), в т.ч.: земель державної власності - 8679,3 га, земель комунальної власності - 40,0 га, земель приватної власності 7029,79 га. Площа населених пунктів - 1117,3 га, в т.ч.: державна власність - 501,3 га, комунальна власність - 40,0 га, приватна власність - 564,34 га. Всього в 2-х населених пунктах: 1961 дворів, 3999 квартири в 61 багатоповерховому будинку.

На території громади функціонує 1 фельдшерсько-акушерський пункт, Слобожанська Центральна Лікарня, 2 амбулаторії загальної практики сімейної медицини. За рахунок бюджету органів місцевого самоврядування на території громади функціонують: 1 школа I – III ступеня, 1 НВК «Слобожанська загальноосвітня багатoproфільна школа II –III ст.- Центр позашкільної освіти», 1 школа I ступеня та 4 дитячі садки; 5 закладів культури, 4 заклади фізичної культури. Кількість приміщень, придатних для розміщення органів місцевого самоврядування та державних органів, налічує 8 одиниць. Розрахунковий обсяг доходів (на момент об'єднання) спроможної територіальної громади становив 53,5 млн грн.

Центром територіальної громади є селище Слобожанське (до 2016 р. - Ювілейне), яке межує з північною околицею міста Дніпро [19].

Слобожанська громада прагне стати територією з високим рівнем якості життя людей, громадою комфорту й краси. В умовах децентралізації з'явилися реальні можливості розвивати інфраструктуру, реалізувати проекти в сфері житлово-комунального господарства, благоустрою, енергозбереження, освітлення, озеленення. Активно працюють під девізом

«Громада комфорту та краси» КП «Керуюча компанія «Перспектива» та КП «Керуюча компанія «Господар».

У 2019 році Слобожанська селищна рада прийняла на баланс КП «Бюро технічної інвентаризації» Слобожанської селищної ради та КП «Слобожанська центральна лікарня» Слобожанської селищної ради. Медичний заклад забезпечуватиме якісне медичне обслуговування жителів громади й удосконалюватиме медичні послуги згідно основних завдань реформи медичної галузі.

Децентралізація відкрила нову сторінку історії Слобожанської селищної ТГ. Так, депутатами Слобожанської селищної ради на 47 сесії VII скликання було прийняте рішення від 18.06.2020 року №2631-47/VII «Про добровільне приєднання до Слобожанської селищної територіальної громади», в якому зазначено «Добровільно приєднати територіальну громаду села Балівка Балівської сільської ради Дніпровського району Дніпропетровської області, територіальну громаду села Партизанське Партизанської сільської ради Дніпровського району Дніпропетровської області та територіальну громаду села Олександрівка та села Василівка Олександрівської сільської ради Дніпровського району Дніпропетровської області до Слобожанської селищної територіальної громади Дніпровського району Дніпропетровської області.

Керівництво Слобожанської ОТГ приділяє значну увагу створенню та розвитку місцевих механізмів співпраці з бізнесом та громадськістю. Основними принципами, які застосовує місцева влада при встановленні партнерства, є такі: принцип відкритості; принцип довготривалості; принцип досяжності визначених цілей; принцип рівності кожної із сторін; принцип спільної відповідальності за результат діяльності.

Усі важливі для життя громади рішення виносяться на обговорення, проводяться регулярні громадські слухання, протоколи яких розміщуються у вільному доступі на офіційному сайті громади.

Успішне співробітництво влади, бізнесу та громадськості представлені у таких формах:

- громадські слухання;
- конференції та форуми;
- соціологічні опитування;
- круглі столи тощо.

У громаді функціонує 16 громадських організацій, які представляють інтереси різних сфер життя, а саме: охорона порядку, соціальна сфера, економічний розвиток, відстоювання інтересів вразливих груп, благодійність, підприємництво, волонтерство.

Влада активно співпрацює з багатьма організаціями громадського та приватного сектору, бере участь у заходах, які ініціативно організують представники громадськості.

У Слобожанській громаді як орган молодіжного самоврядування функціонує Молодіжна рада. Вона функціонує як консультативно-дорадчий орган при Слобожанському селищному голові. До складу Молодіжної ради входить 37 осіб. Рада є представницьким органом з питань молодіжної політики, покликаним сприяти взаємодії місцевої влади та молоді. Адже молодь є рушійною силою змін у громаді, – серед зареєстрованих об'єднань найбільше саме молодіжних. Так в умовах воєнного стану молодь Слобожанської територіальної громади бере участь у волонтерській роботі.

Слід також відмітити, що робота над Стратегією розвитку Слобожанської ТГ та іншими програмними документами в рамках співпраці з місцевим бізнесом, а також над Планом МЕР довели, що ефективний діалог можливий і в ньому зацікавлені всі сторони.

Проблеми в економічній сфері можна вирішити лише об'єднавши свої зусилля на всіх етапах: від планування заходів до їх реалізації. Для цього потрібно показати реальні переваги взаємодії влади, бізнесу та громадськості, зміцнити довіру до владних інституцій.

Основні переваги співробітництва на сьогоднішній день – це застосування принципу партисипативної демократії при формуванні політики соціально-економічного розвитку, місцева влада завжди відкрита до сприйняття нових ініціатив й активно бере участь в усіх формах співробітництва. Основні недоліки співробітництва – це недостатня кількість активних та ініціативних громадян, які мають бажання працювати для розвитку громади, неможливість реалізації з боку влади, всіх ініціатив через відсутність достатніх законодавчо встановлених повноважень, недовірливе ставлення мешканців громади до майданчиків діалогу, сумніви у ефективності взаємодії.

У пріоритеті забезпечення доступності та якості публічних послуг, які мають надаватися без черг, паперової тяганини й бюрократизму з метою виключення можливості корупційних проявів.

Місцевою владою проводиться робота щодо протидії корупції, зокрема:

1) з 2016 року в громаді за принципом “єдиного вікна” функціонує ЦНАП, перелік послуг якого у 2020 році збільшився на 11 пропозицій та складає сьогодні 202 позиції;

2) під час просторового планування території введено в дію відкритий геопортал Слобожанської ТГ, у ЗМІ розміщено запрошення для громадян вносити пропозиції та зауваження до плану, в тому числі у розділі його стратегічної екологічної оцінки;

3) проекти регуляторних актів з аналізами їх регуляторного впливу оприлюднюються на офіційному сайті селищної ради у спеціально створеному розділі “Підприємництво/Регуляторна діяльність”;

4) з 2019 року громада використовує Програмний комплекс “Інтегрована інформаційна система “Соціальна громада”, застосовуючи електронний документообіг щодо отримання адміністративних послуг соціального характеру;

5) використовується система публічних закупівель через систему Prozorro, що створює довіру і активність участі в них зі сторони бізнесу;

6) у 2018 році започатковано Бюджет участі (громадський бюджет) – конкурс ідей проєктів мешканців зі спільного планування використання публічних просторів, соціальних проєктів та інфраструктурних змін в громаді;

7) в Слобожанській селищній раді створено «гарячу лінію» з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств;

8) на офіційному сайті селищної ради створена та підтримується в актуальному стані рубрика «Підприємництво», у якій зібрано актуальні інформаційно-рекомендаційні матеріали («Генеральний план», «Економічний профіль», «Регуляторна діяльність», «Місцеві податки і збори», «Гранти та конкурси» тощо), через сайт можна подати електронні петиції, громадський проєкт, оглянути інформаційний портал громади.

Вказані дії дозволили нівелювати корупційну складову у процесі надання адміністративних послуг. Особливо результативними ці кроки стали для розвитку малого та мікро-підприємства, оскільки спрощення реєстраційних та звітних процедур сприяло відкриттю нових ФОП та збільшенню кількості робочих місць.

До заходів з попередження корупційних дій відноситься інформаційна робота серед мешканців, роз'яснення їх прав, інформування щодо поведінки у разі підозри про непрозорість роботи на будь-якому етапі взаємодії з владою або іншими партнерами.

Позитивним прикладом забезпечення прозорості дій місцевої влади є проведення громадських слухань та зборів мешканців громади, зокрема, з питань встановлення місцевих податків і зборів, розвитку інфраструктури та соціально-економічного розвитку громади. У результаті обговорення були внесені зміни до бюджету громади, розширено фінансування в рамках бюджету участі тих проєктів, які мешканці вважають найбільш нагальними та корисними. В рамках виконання цього Плану місцева влада планує підтримувати та вдосконалювати ці та інші практики прямої демократії.

Робота виконавчих органів міської ради є відкритою і гласною, за винятком розгляду питань, які є державною таємницею або належать до конфіденційної інформації [20].

Слобожанська селищна рада Дніпровського району Дніпропетровської області розробила та впроваджує в роботі власну нормативно-правову базу, яка регулює діяльність суб'єктів господарювання на місцевому рівні.

Проекти регуляторних актів, прийнятих органами місцевого самоврядування, розміщуються на офіційному сайті громади, проходять через громадські обговорення, готові акти публікуються на сайті громади. Для полегшення оподаткування рахунки для сплати податків з їх розшифруванням також розміщені на порталі громади. Планується подальший розвиток механізму громадських обговорень, залучення більшої кількості підприємців до діалогу, інформування про використання податків для розвитку громади з метою стимулювання прозорості діяльності підприємств.

Слобожанська селищна об'єднана територіальна громада – це конкурентоспроможна, фінансово незалежна громада з розвинутою промисловою зоною, сучасними логістичними центрами, з інвестиційними можливостями, що ефективно використовує природні ресурси для розвитку фермерства та агропромислового комплексу.

Слобожанська селищна об'єднана територіальна громада - комфортна та безпечна для проживання громадян територія, тихий спокійний район з розвинутою енергозберігаючою інфраструктурою, гарним житлом, дорогами та транспортним сполученням, з місцями для відпочинку, занять фізкультурою та спортом.

Слобожанська селищна об'єднана територіальна громада – ініціативна, активна громада, яка забезпечує власний розвиток та місцеве самоврядування, це сучасні дошкільні заклади і школи з використанням інноваційних освітніх технологій, що сприяють культурному розвитку особистості, служать людям духовним центром.

2.2. Система та функції місцевого самоврядування в Україні в особливий період

Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад селищ, сіл та міст, є районні та обласні ради. Сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна тощо.

Ініціаторами добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст можуть бути: сільський, селищний, міський голова; не менш як третина депутатів від загального складу сільської, селищної, міської ради; члени територіальної громади в порядку місцевої ініціативи; органи самоорганізації населення відповідної території (за умови представлення ними інтересів не менш як третини членів відповідної територіальної громади).

Сільські, селищні, міські ради є органами місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, цим та іншими законами.

Обласні та районні ради є органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, у межах повноважень, визначених Конституцією України, цим та іншими законами, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади - також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну

територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста. Сільський, селищний, міський голова обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових місцевих виборах, визначається Конституцією України.

Сільський, селищний, міський голова очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради, головує на її засіданнях. Сільський, селищний, міський голова не може бути депутатом будь-якої ради, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, в тому числі на 33 громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю.

Староста є посадовою особою місцевого самоврядування, на нього покладені наступні завдання:

- сприяння жителям села, селища у підготовці документів, що подаються до органів місцевого самоврядування;
 - представлення інтересів жителів села, селища у виконавчих органах сільської, селищної, міської ради;
 - внесення пропозицій до виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради з питань діяльності на території відповідного села, селища виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, підприємств, установ, організацій комунальної форми власності та їх посадових осіб;
 - участь у підготовці проекту бюджету територіальної громади в частині фінансування програм, що реалізуються на території відповідного села, селища;
 - здійснення інших обов'язків, визначені Положенням про старосту.
- Староста є членом виконавчого комітету ради об'єднаної територіальної громади за посадою.

Особливістю місцевого самоврядування є те, що в його системі не діє принцип поділу влади, властивий механізму держави. Натомість, існує єдність представницьких і виконавчих органів місцевого самоврядування.

Система місцевого самоврядування на рівні територіальних громад сіл, селищ, міст має функціонувати як так звана «працююча корпорація», яка самостійно приймає відповідні рішення і самостійно виконує ці рішення. Однією з характерних особливостей системи місцевого самоврядування, здійснюваного на рівні територіальних громад сіл, селищ, міст, є те, що вона має своє продовження як на регіональному рівні, в особі районних, обласних рад - органів місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, так і на мікрорівні (будинків, вулиць, кварталів, мікрорайонів, окремих сіл, які об'єднані з іншими населеними пунктами в одну адміністративно-територіальну одиницю - сільраду), в особі так званих органів самоорганізації населення - будинкових, вуличних, квартальних, сільських комітетів, комітетів мікрорайонів тощо.

Перелічені органи також визначаються як самостійні елементи системи місцевого самоврядування, свого роду її «мікроструктура» (ч. 1 ст. 5 Закону). Отже, функції місцевого самоврядування - це визначені Конституцією і законами України основні напрямки діяльності територіальних громад, органів місцевого самоврядування з вирішення завдань місцевого самоврядування.

Функції місцевого самоврядування є багатоманітними і різняться за своїм призначенням і юридичними властивостями. У першу чергу, функції місцевого самоврядування поділяються за об'єктами - політичні, економічні, соціальні, культурні (духовні) та інші.

Політичні функції місцевого самоврядування, як правило, пов'язані з реалізацією форм безпосередньої демократії на місцях та здійсненням регіональної політики відповідно до Конституції та законів України.

Економічні функції місцевого самоврядування передбачають управління майном, що є у комунальній власності; утворення, реорганізація

та ліквідація комунальних підприємств, організацій і установ, а також здійснення контролю за їх діяльністю; затвердження бюджетів відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контроль за їх виконанням; встановлення місцевих податків і зборів відповідно до закону; утворення позабюджетних цільових коштів; регулювання земельних відносин; вирішення питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів та ін.

Важливе значення мають соціальні функції місцевого самоврядування. Це, перш за все, затвердження програм соціально-економічного розвитку відповідних областей і районів та контроль за їх виконанням; затвердження містобудівних програм; управління закладами охорони здоров'я, які належать територіальним громадам; подання соціальної допомоги інвалідам, ветеранам війни та праці, сім'ям загиблих військовослужбовців, а також військовослужбовцям, звільненим у запас або відставку, інвалідам з дитинства, багатодітним сім'ям; вирішення у встановленому законом порядку питань опіки й піклування; здійснення контролю за забезпеченням соціального захисту працівників, зайнятих на роботах із шкідливими умовами праці та ін.

Наступним видом об'єктних функцій місцевого самоврядування є його культурні функції, реалізація яких передбачає: затвердження програм культурного розвитку відповідних областей і районів та контроль за їх виконанням; управління закладами освіти і культури, які належать територіальним громадам; заснування місцевих засобів масової інформації (ЗМІ) відповідних місцевих рад; оголошення об'єктів, що мають історичну, культурну або наукову цінність пам'ятками історії або культури; вирішення питань про робочу мову ради відповідно до законодавства про мови; відродження осередків традиційної народної творчості та ін. [21].

Певні функції органи місцевого самоврядування виконують і у сфері цивільного захисту населення. Так, стаття 19 Кодексу цивільного захисту України визначає, що до таких функцій належать: забезпечення цивільного

захисту на відповідній території та виконання завдань створеними ними ланками територіальних підсистем; забезпечення реалізації вимог техногенної та пожежної безпеки на суб'єктах господарювання, що належать до сфери їх управління, які можуть створити реальну загрозу виникнення аварії; розроблення та забезпечення реалізації програм та планів заходів у сфері цивільного захисту, зокрема спрямованих на захист населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, забезпечення техногенної та пожежної безпеки; керівництво створеними ними аварійно-рятувальними службами, формуваннями та спеціалізованими службами цивільного захисту, місцевою та добровільною пожежною охороною, забезпечення їх діяльності та здійснення контролю за готовністю до дій за призначенням; організація робіт із ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на відповідній території міст, селищ та сіл, а також радіаційного, хімічного, біологічного, медичного захисту населення та інженерного захисту територій від наслідків таких ситуацій; забезпечення пожежної безпеки на відповідних територіях та об'єктах, забезпечення функціонування пожежно-рятувальних підрозділів місцевої пожежної охорони для гасіння пожеж; організація та керівництво проведенням відновлювальних робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; організація та здійснення евакуації населення, майна у безпечні райони, їх розміщення та життєзабезпечення населення; контроль за станом навколишнього природного середовища, санітарно-гігієнічною та епідемічною ситуацією [22].

Отже, як бачимо, із перелічених функцій багато які окреслюють проблемне поле публічноуправлінської діяльності. Але тут існує й певна проблема, яка полягає те у тому, що Кодекс встановлює, що ланки територіальних підсистем цивільного захисту створюються органами місцевого самоврядування – в обласних центрах, у містах обласного і районного значення [22].

В той же час, органи місцевого самоврядування сіл, селищ та міст, які не належать до обласних центрів та міст обласного і районного значення, залишаються поза нормативно-правовим кодексного регулювання. В той же час, стаття 23 цього Кодексу наділяє органи місцевого самоврядування правом створення комунальних аварійно-рятувальних служб у місті, районі міста, селищі, селі.

Після загального розгляду функцій місцевого самоврядування доцільним видається розгляд питання щодо з'ясування сутності поняття «особливий період». У ст.1 Закону України від 6 грудня 1991 року «Про оборону України» це визначається як «період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій» [23].

Відповідно до ст. 1 Закону України від 21 жовтня 1993 року «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» вказаний проміжок часу визначається як: період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні, або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [24].

Таким чином, в законах України “Про оборону України” та “Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію” виділено три умови, що свідчать про існування в державі особливого періоду:

- час мобілізації,
- воєнний час;
- частково відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Отже, керуючись правовими основами чинного законодавства, доходимо висновку, що особливий період починається у державі з моменту набрання чинності рішенням Президента України, яким оголошується мобілізація. А завершення особливого періоду припадає на повне виконання Указу Президента України “Про демобілізацію”, тобто завершення відбудовного періоду після закінчення воєнних дій.

Необхідно зазначити, що через збройну агресію РФ на території України 24 лютого 2022 р. відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні" [25] та Указів Президента України від 14 березня 2022 р. № 133/2022 та від 22 травня 2022 р. № 2263-IX "Про продовження строку дії воєнного стану в Україні" на всій території України введено воєнний стан.

Указ Президента регламентує, що воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Указ також містить положення щодо:

- 1) обґрунтування необхідності введення воєнного стану;
- 2) межі території, на якій вводиться воєнний стан, час введення і строк, на який він вводиться;
- 3) завдання військового командування, військових адміністрацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного стану;
- 4) завдання суб'єктам забезпечення цивільного захисту щодо приведення єдиної державної системи цивільного захисту, її функціональних та територіальних підсистем у готовність до виконання завдань за призначенням в особливий період;
- 5) вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень;
- 6) інші питання, що впливають із цього Закону [25].

Відповідно до частини другої статті 9 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади, військове командування, військові адміністрації, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України, цим та іншими законами України [26].

Також цей Закон України регламентує повноваження органів місцевого відповідно до тих обставин, чи ведуться там бойові дії чи ні [26]. Зокрема, у законі зазначається, що у період дії воєнного стану сільський, селищний, міський голова територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів), виключно для здійснення заходів правового режиму воєнного стану може прийняти рішення, з обов'язковим

інформуванням начальника відповідної обласної військової адміністрації протягом 24 годин, щодо:

1) звільнення земельних ділянок комунальної власності від незаконно розміщених тимчасових споруд, у тому числі тих, що були встановлені, але не введені в експлуатацію у встановленому законодавством порядку;

2) обстеження будівель і споруд, пошкоджених внаслідок бойових дій. Обстеження будівель і споруд, пошкоджених внаслідок бойових дій, здійснюється відповідно до закону України "Про регулювання містобудівної діяльності";

3) демонтажу будівель і споруд, які за результатами обстеження, визначеного п.2 цієї частини, визнані аварійно небезпечними і такими, що становлять загрозу життю людей (крім об'єктів оборонного і спеціального призначення, об'єктів культурної спадщини та об'єктів, на які поширюється дія Закону України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку"). Розпорядження про демонтаж таких будівель і споруд вносяться до Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва.

Також у період дії воєнного стану сільський, селищний, міський голова територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів), виключно для здійснення заходів правового режиму воєнного стану може прийняти рішення щодо:

1) передачі коштів з відповідного місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України та/або для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану;

2) створення установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, призначення на посади і звільнення з посад керівників таких установ, залучення фізичних чи юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги;

3) боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями;

4) поводження з небезпечними відходами [26].

В Україні у 2022 році, як зазначають експерти, зокрема Н.Альошина, державні службовці та службовців органів місцевого самоврядування розпочали роботу в умовах повномасштабної війни. Адже держава повинна швидко реагувати та діяти в новій реальності, а також продовжувати забезпечувати надання громадянам необхідних публічноуправлінських послуг.

Перейдемо тепер до розгляду аспектів правового забезпечення реалізації функцій місцевого самоврядування в умовах особливого періоду. Конституційно-правові основи організації місцевого самоврядування в Україні визначають основи правової, організаційної, матеріальної та фінансової автономії місцевого самоврядування в Україні. За Конституцією України та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» основним елементом системи місцевого самоврядування в Україні є територіальна громада, інтереси якої представляє та реалізує відповідна сільська, селищна, міська рада [1]. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст [2].

Система місцевого самоврядування включає: територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення [2].

Зазначимо, що для існування місцевого самоврядування на певній території потрібні відповідні умови:

- коло місцевих проблем, вирішення яких можливо власними силами та засобами;
- ініціатива та бажання громадян самостійно й відповідально вирішувати ці проблеми;

- наявність правової бази (конституція, законодавство або статут органу місцевого самоврядування), що дає можливість і гарантує реалізацію права населення на місцеве самоврядування;
- фінансово-бюджетні можливості території для забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування;
- чітке розмежування власності між органом місцевого самоврядування й державними органами;
- узгодження місцевих інтересів з регіональними та загальнодержавними;
- наявність кваліфікованих кадрів, здатних професійно реалізувати функції управління;
- географічні умови території (відносна компактність проживання, існування загальної інфраструктури, кліматичні умови).

Складений перелік наголошує на найбільш загальних умовах залежно від місцевих особливостей і може бути змінений (скорочений або розширений). Так, для великого міста, яким є місто Дніпро, географічні умови й наявність кваліфікованих кадрів не є настільки актуальними, наприклад, як для малонаселених сільських територій або невеликих монофункціональних міст, де зазначені фактори можуть стати надзвичайно важливими.

Крім Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до переліку основних законодавчих актів, які регулюють питання місцевого самоврядування, належать Закони України «Про статус депутатів місцевих рад», «Про службу в органах місцевого самоврядування», Виборчий кодекс України, «Про співробітництво територіальних громад», «Про органи самоорганізації населення» тощо.

Особливе місце в нормативно-правовому регулюванні питань здійснення місцевого самоврядування в с. Слобожанське належить актам локальної нормотворчості, зокрема Статуту територіальної громади Слобожанської ОТГ, регламенту, іншим регуляторним актам тощо.

Особливості здійснення місцевого самоврядування в умовах військової агресії РФ проти України визначені Законами України «Про правовий режим воєнного стану» [26], «Про основи національного спротиву» [27].

Далі логічно послідовним вважаємо визначити основні терміни та поняття, які полегшують розуміння сутності діяльності органів місцевого самоврядування в умовах особливого періоду:

– територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр;

– територія територіальної громади – нерозривна територія, в межах якої територіальна громада здійснює свої повноваження щодо вирішення питань місцевого значення відповідно до Конституції України і законів України, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування;

– представницький орган місцевого самоврядування – це виборний орган (рада), який складається з депутатів і відповідно до закону наділяється правом представляти інтереси територіальної громади і приймати від її імені рішення;

– загальний склад ради – кількісний склад депутатів ради, визначений радою відповідно до закону;

– склад ради – кількість депутатів, обраних до відповідної ради, повноваження яких визнано і не припинено в установленому законом порядку;

– правомочний склад ради – кількість депутатів, обраних до відповідної ради, повноваження яких визнано і не припинено в установленому законом порядку, яка становить не менш як дві третини від загального складу ради;

– виконавчі органи рад – органи, які відповідно до Конституції України та цього Закону створюються сільськими, селищними, міськими,

районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених цим та іншими законами;

- посадова особа місцевого самоврядування – особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету [1];

- національний спротив - комплекс заходів, які організуються та здійснюються з метою сприяння обороні України шляхом максимально широкого залучення громадян України до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, стримування і відсіч агресії та завдання противнику неприйнятних втрат, з огляду на які він буде змушений припинити збройну агресію проти України [27];

- підготовка громадян України до національного спротиву - сукупність заходів, які здійснюються державними органами та органами місцевого самоврядування з метою формування патріотичної свідомості та стійкої мотивації, набуття ними знань та практичних вмінь, необхідних для захисту України [27];

- добровольче формування територіальної громади - воєнізований підрозділ, сформований на добровільній основі з громадян України, які проживають у межах території відповідної територіальної громади, який призначений для участі у підготовці та виконанні завдань територіальної оборони [27].

Після детального аналізу правових основ місцевого самоврядування в особливий період, постає необхідність більш ґрунтовного розгляду організаційного забезпечення щодо реалізації функцій місцевого самоврядування в умовах особливого періоду. Так, ми визначили, що ключовим завданням функціонування Слобожанської селищної ради як представницького органу територіальної громади є формування оптимальної

структури виконавчих органів селищної ради, спроможних до виконання власних та делегованих повноважень у сфері місцевого самоврядування.

Взаємодія органів місцевого самоврядування відповідної громади налагоджена таким чином, аби, створити можливість ефективно та своєчасно приймати рішення щодо розвитку громади. Так, сільська, селищна та міська ради не є постійно діючими органами, їх робота є сесійною. Депутати збираються на сесію не рідше одного разу за 4 місяці. За цей час вони приймають найбільш важливі рішення, що віднесені до їх компетенції. Але потреба у діяльності є завжди, тому потрібні органи, що працюватимуть постійно. Такими органами є виконавчі органи ради. Це різноманітні відділи, управління, департаменти ради. Вони відповідають за різні напрямки.

Організаційні засади реалізації повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад щодо здійснення державної регуляторної політики визначаються Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [4].

Відділи, управління та інші виконавчі органи ради є підзвітними і підконтрольними раді, яка їх утворила, підпорядкованими її виконавчому комітету, сільському, селищному, міському голові, голові районної у місті ради. Керівники відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради призначаються на посаду і звільняються з посади сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті ради одноособово, а у випадках, передбачених законом, – за погодженням з відповідними органами виконавчої влади. Положення про відділи, управління та інші виконавчі органи ради затверджуються відповідною радою [29].

Повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад відповідно до вимог законодавства розподілені за наступними сферами та питаннями: у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку; в галузі бюджету, фінансів і цін; управління комунальною власністю; в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку; у галузі

будівництва; у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, молодіжної політики, фізкультури і спорту; у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища; у сфері соціального захисту населення; в галузі зовнішньоекономічної діяльності; в галузі оборонної роботи; вирішення питань адміністративно-територіального устрою; у сфері реєстрації місця проживання фізичних осіб; забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян; у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги; відзначення державними нагородами України [3].

Розгляд усіх питань опрацьовується виконавчими органами міської ради за дорученням керівництва. Для прикладу, упродовж 2021 року до структурних підрозділів селищної ради та її виконавчого комітету надійшло 8302 звернення, 89 запитів «Про доступ до публічної інформації», 220 запитів, які надійшли від органів влади вищого рівня.

Слід також відзначити, що на відміну від виконавчих органів, виконком приймає в межах своїх повноважень рішення, які є складовою частиною локальних (місцевих) нормативно-правових актів [30]. Так, у 2021 році розроблено проекти 54 рішень селищної ради, 28 рішень виконавчого комітету, 9 розпоряджень селищного голови, які прийняті у повному обсязі. Перевірено на предмет відповідності вимогам чинного законодавства проекти 1689 рішень селищної ради та 771 рішення виконавчого комітету ради, перевірено та завізовано 359 договорів, в тому числі ті, на які поширюється дія Закону України «Про публічні закупівлі». До сфери управління Слобожанської селищної ради та її виконавчих органів також належить 36 комунальних закладів та підприємств.

Організаційне забезпечення діяльності Слобожанської селищної ради та її депутатського корпусу покладено на такі комісії:

- комісія з питань освіти, культури, молоді і спорту, охорони здоров'я, праці, соціального захисту населення, регламенту, депутатської діяльності та етики, прав людини, законності, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;

- комісія з питань житлово-комунального господарства, комунальної власності, промисловості, підприємництва, транспорту, зв'язку та сфери послуг;
- комісія з питань планування, фінансів, бюджету та соціально-економічного розвитку;
- комісія з питань містобудування, будівництва, земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища.

Відділ із загально-організаційного забезпечення виконавчого комітету Слобожанської селищної ради проводить планування пленарних засідань селищної ради, засідань виконавчого комітету селищної ради, семінарів, зустрічей, нарад та інших заходів; упроваджує єдину систему діловодства у селищній раді та її виконавчому комітеті; контроль за терміном виконання документів. Постійно ведеться робота із надання інформації для розміщення на офіційному веб-сайті Слобожанської селищної ради (проекти рішень сесії та виконавчого комітету, протоколи засідань комісій, інформація про проведення пленарних засідань селищної ради та виконавчого комітету, структура виконавчих органів та інше).

2.3. Розвиток Слобожанської територіальної громади в довоєнний період, в умовах війни та в період повоєнної відбудови: організаційно-правові аспекти

Реформа децентралізації є ключовим аспектом трансформації суспільних відносин. Децентралізація влади в Україні виступає основоположним принципом державної політики регіонального розвитку, створює можливість ефективного впровадження інституційних перетворень. Ця реформа має безпосередній вплив на мешканців територіальних громад [31].

Сьогодні питання децентралізації, автономії місцевого самоврядування, довіри до населення територій та ОТГ є вирішальними, оскільки саме це формує довіру у зворотному напрямку. Така довіра вже сформована, вона нині створює потужну основу для єдності регіонів нашої держави перед навалою російських фашистів. Відповідно до українського законодавства, органи місцевого самоврядування були трансформовані в органи влади територіальних громад, що утворювалися на основі добровільного об'єднання населення – об'єднані територіальні громади (далі – ОТГ). Хронологія подій щодо створення спроможних територіальних громад в Україні представлена в табл.2.3.

Як бачимо із змісту табл.2.3, основним механізмом формування дієздатних територіальних громад України є їх добровільне об'єднання, процес якого регламентується на законодавчому рівні. Важливим фактором самої реформи є зміна принципів здійснення влади на місцях, а головним етапом реформи стало об'єднання територіальних громад, що призвело до зміни принципів та підходів до політики регіонального розвитку в Україні.

Створення нових територіальних громад має базуватися на визначених завданнях реформи децентралізації, зокрема:

- встановлення адміністративно-територіальної структури базового рівня для формування ефективної регіональної влади на новій територіальній основі;
- визначення адміністративно-територіальної структури субрегіонального (районного) рівня як територіальної основи діяльності уряду;
- встановлення принципів адміністративно-територіального устрою України, порядку встановлення, ліквідації, встановлення та зміни меж адміністративно-територіальних одиниць та населених пунктів за європейськими стандартами;
- створення та управління Державним реєстром адміністративно-територіальних одиниць та населених пунктів України [32, с. 247].

Таблиця 2.3

Історіографія створення спроможних територіальних громад в Україні
(*станом на 2022 рік, складено автором*)

Термін упровадження змін	Коротка характеристика нової системи адміністративно-територіального устрою
2015 рік	Прийняття закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Створено перші 159 громад
2016 рік	+207 громад, перші вибори старост в Україні
2017 рік	спрощення об'єднання і приєднання громад
2018 рік	приєднання до міст обласного значення, складні вибори
2019 рік	об'єднання за перспективними планами
2020 рік	завершення етапу добровільного об'єднання, новий адміністративно-територіальний устрій

Але, поряд із цими завданнями слід визначити й інші, які будуть першочерговими після славетної перемоги нашої країни над російськими фашистами.

На нашу думку, до цих завдань слід віднести такі:

- послідовність і організаційна обґрунтованість, адміністративних процесів децентралізації;
- гармонійний розподіл можливостей і ресурсів;
- взаємна підтримка і допомога при відбудові й становленні ОТГ;
- цілеспрямованість у досягненні економічного результату та ефективності;
- пріоритетність людського чинника та соціальних цінностей.

Одним з ключових документів розвитку ОТГ є Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки, стратегічною метою якої розвиток та єдність, орієнтовані на людину – гідне життя в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні.

Зазначимо, що стратегічна мета державної регіональної політики до 2027 року досягається на основі трьох стратегічних цілей:

- 1) формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах;
- 2) підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів;
- 3) розбудова ефективного багаторівневого врядування [33].

На даному етапі, коли війна внесла у всі територіальні одиниці свої корективи, здійснюється формування та обговорення нових нормативно-законодавчих актів України, окремі з них стосуються місцевого самоврядування, ОТГ.

Так, прийнято зміни до низки законів, які регламентують оподаткування бізнесу, користування надрами, навколишнього природного середовища тощо.

Україна формує чотири спецфонди для відбудови країни:

- фонд відновлення зруйнованого майна та інфраструктури України;
- фонд відновлення та трансформації економіки;
- фонд обслуговування та погашення державного боргу, фонд підтримки малого та середнього бізнесу [34].

У той же час, не слід забувати про основні положення оновлених законів щодо розвитку ОТГ, які були прийняті у передвоєнний період. Вважаємо, що вони є важливими, оскільки дозволять прискорити впорядкування окремих процесів розвитку ОТГ.

Так, законодавчими новелами передвоєнних законодавчих актів передбачалось:

– громадам в обов'язковому порядку необхідно приймати статут, який стане локальним нормативно-правовим актом, що буде встановлювати процедуру реалізації права місцевого самоврядування;

– буде здійснено розподіл власних та делегованих повноважень органів місцевого самоврядування базового рівня;

– надано виключний перелік державних повноважень на місцях – радіаційна безпека, хімічна безпека, охорона кордону;

– поява нового відділу, який буде підпорядкований секретарю ради – Секретаріат ради громади.

До основних завдань відділу буде входити організаційна робота діяльності ради та постійних комісій, зараз цим займається секретар ради.

Визначення співвідношення компетенції місцевих і центральних органів влади залежить і від інших складових децентралізації, зокрема, механізму взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Тому визначальною виступає як горизонтальна координація територіального впливу органів державної влади на соціальні процеси, так і введення багаторівневого управління, покликаного синхронізувати дії центральних та місцевих органів влади, місцевого самоврядування щодо соціального розвитку окремих територій.

Вітчизняна практика регіонального розвитку, і це підтримано реаліями військового стану, вимагає, перш за все, більш широкого застосування контрактів/договорів між центральною та регіональною/місцевою владою щодо спільних зобов'язань відносно вирішення соціальних проблем розвитку регіону, впровадження механізму їх реалізації; удосконалення практики функціонування регіональних агентств розвитку; створення спільних багаторівневих груп програмування соціального розвитку територій тощо. Схематично це може виглядати так, як надано на рис.2.1.

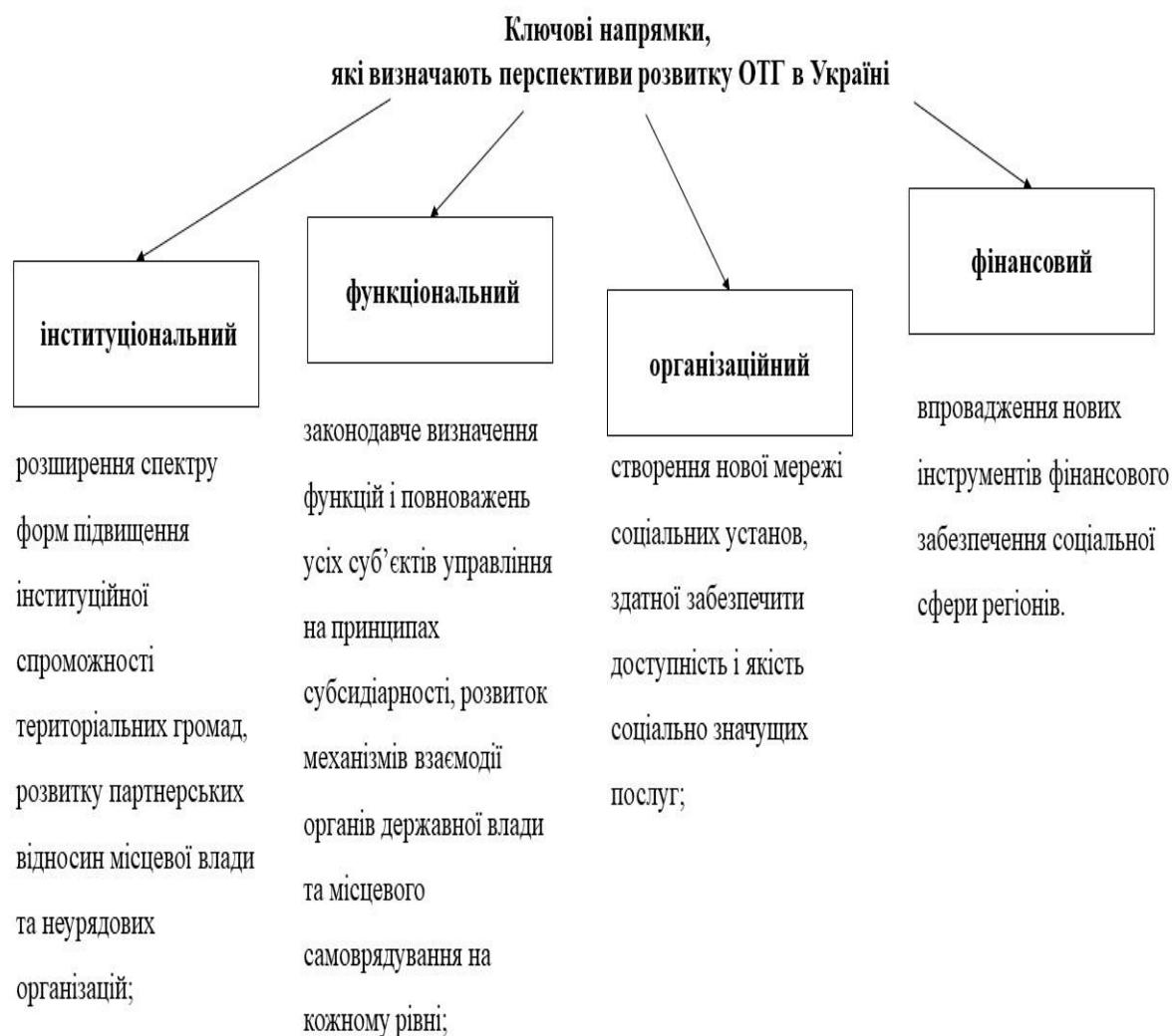

Рис.2.1. Ключові напрямки, які визначають перспективи розвитку ОТГ в Україні

Тепер розглянемо більш детально кожний напрямок:

- інституціональний (розширення спектру форм підвищення інституційної спроможності територіальних громад, розвитку партнерських відносин місцевої влади та неурядових організацій);
- функціональний (законодавче визначення функцій і повноважень усіх суб'єктів управління на принципах субсидіарності, розвиток механізмів взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування на кожному рівні);
- організаційний (створення нової мережі соціальних установ, здатної забезпечити доступність і якість соціально значущих послуг);
- фінансовий (впровадження нових інструментів фінансового забезпечення соціальної сфери регіонів).

Найважливішими особливостями місцевого самоврядування, у яких повинно бути дотримано при трансформації порядку управління ОТГ, є наступні:

- 1) правові положення, які мають захищати право місцевого населення (територіальної громади чи органу місцевого самоврядування) керувати власними справами;
- 2) місцева територіальна громада бере участь в обов'язковому здійсненні самоврядування на підставі закону – територіальна громада та органи місцевого самоврядування виконують публічні завдання, що стосуються їх компетенції;
- 3) управління відбувається за принципами незалежності (децентралізації) органів влади;
- 4) запровадження форми нагляду у діяльність органів самоврядування можливе лише і виключно у форматі, що передбачений законом, таким чином, не порушує незалежності у прийнятті рішень органами місцевого самоврядування.

Також важливою перспективою розвитку ОТГ в Україні є бюджетна децентралізація, яка буде надзвичайно актуальною після перемоги України та повернення до мирного стану, яка залежить від трьох ключових складових:

1) децентралізація доходів – закріплення за місцевим самоврядуванням переліку власних доходів та право самостійно встановлювати та регулювати їх розміри;

2) децентралізація витрат – закріплення за місцевим самоврядуванням виконання встановлених для відповідного їх рівня завдань та функцій;

3) процесуальна та організаційна самостійність – право самостійно затверджувати, виконувати фінансові плани, кошториси, бюджети, забезпечувати звітність.

На наш погляд., децентралізована бюджетна система, в якій рішення приймаються на різних рівнях публічного управління та адміністрування, є більш ефективною (рис.2.2.).

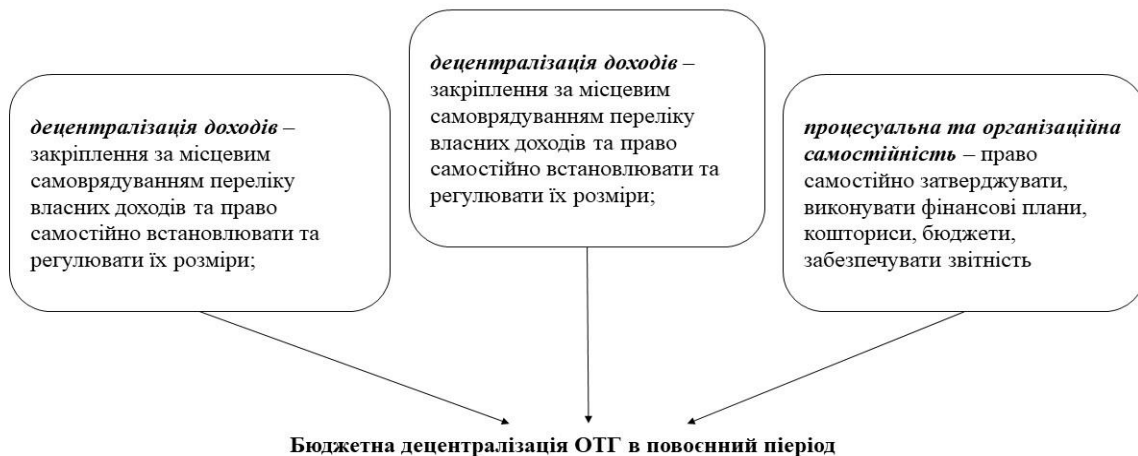

Рис.2.2. Бюджетна децентралізація ОТГ України в повоєнний період

У такій системі співвідношення між рівнем оподаткування, а також між якістю та кількістю наданих бюджетних послуг «підлаштовується» під

інтереси та переваги населення різних адміністративно-територіальних одиниць, внаслідок чого кожна гривня, яка надходить у вигляді податків, починає приносити суспільству та громадянам велику користь.

Підвищення бюджетної самостійності місцевих бюджетів ОТГ передбачає:

- самостійне затвердження місцевих бюджетів незалежно від строків ухвалення Державного бюджету;
- самостійне складання та виконання місцевих бюджетів шляхом скасування індикативного планування, яке здійснюється наразі централізовано.

Патріотична єдність населення нашої країни під час війни повною мірою продемонструвала готовність до самостійності, адміністративних одиниць, їх відповідальність та дає упевненість у їх ефективності.

Раціональний підхід до витрачання бюджетних коштів сприяє мінімізації бюджетного дефіциту. Тому, вдало проведена бюджетна децентралізація сприятиме нарощуванню фінансового потенціалу території, активізації інвестиційної діяльності, стимулюванню підприємницької активності, що у результаті зміцнить економічний потенціал та забезпечить основу для зростання та розвитку.

Децентралізація відкриває перспективи для ОТГ самостійно вирішувати питання на місцевому рівні. На сьогодні, завдяки змінам бюджетного і податкового законодавства забезпечено передачу органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень, у мирний час відбудеться закріплення стабільних джерел доходів для їх реалізації, буде введено новий механізм бюджетного регулювання, підвищено видаткову автономію місцевих бюджетів, введено нові субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, збільшено інвестиційні ресурси місцевих бюджетів.

Так, наприклад, можна розглянути впровадження Бюджету участі (громадський бюджет) Слобожанської селищної територіальної громади у

2021 році та підсумки реалізації проєктів-переможців 2020 року станом на 01.01.2022 року.

Бюджет участі є одним з ефективних інструментів, який дозволяє залучати жителів громади до співпраці для розвитку громади, підвищити рівень прозорості та ефективності використання коштів громади, зосередитися на вирішенні проблем різних вікових груп населення, покращити довіру між владою та громадою.

У 2021 році Бюджет участі (громадський бюджет) впроваджується четвертий рік, проєкти-переможці реалізуються третій рік.

У 2021 році Бюджет участі Слобожанської селищної територіальної громади став знаковим, адже до його процесу доєдналися ще 4 сільських населених пункти, або майже 8 тисяч мешканців.

На початку 2021 року було сформовано новий склад Координаційної ради з впровадження Бюджету участі, до якого увійшли представники 6 населених пунктів громади. Протягом 2021 року відбулося 6 засідань Координаційної ради, на яких розглядалися питання впровадження етапів Бюджету участі – 2021 року, хід реалізації проєктів-переможців Бюджету участі 2020 року та інші питання, що стосуються повноважень Координаційної ради.

Процес Бюджету участі включав 6 етапів:

- інформаційна кампанія;
- подання проєктів;
- оцінювання та аналіз проєктів профільними структурними підрозділами;
- голосування; з
- затвердження проєктів-переможців;
- реалізація проєктів 2020 року.

Удосконалення правових аспектів публічного управління. З метою вдосконалення Положення про Бюджет участі в Слобожанській ТГ, враховуючи зауваження та пропозиції жителів громади, зокрема приєднаних

сільських населених пунктів, до Положення внесено зміни та доповнення. Так, у січні 2021 року серед жителів громади було організовано та проведено інтернет-опитування. Підтримані та затверджені Координаційною радою пропозиції були враховані при підготовці змін до Положення про Бюджет участі, зокрема щодо збільшення вартості проєкту з 200 до 300 тис грн., уточнення категорій проєктів та частки їх фінансування, етапів Бюджету участі у 2021 році тощо. Затверджене Положення зі змінами оприлюднено на сайті селищної ради в розділі «Бюджет участі / Нормативно-правова база».

I етап. Інформаційна кампанія Інформаційна кампанія забезпечена протягом всіх етапів впровадження Бюджету участі. Комунікація з громадськістю була зосереджена на висвітленні можливих інструментів Бюджету участі, забезпечено проведення консультацій з підготовки проєктів та їх реєстрації, інформування громадськості про хід реалізації проєктів-переможців Бюджету участі 2020 року тощо. Розроблено та розповсюджено рекламну продукцію Бюджету участі (білборд, буклети, плакати). На етапах подання проєктів та голосування у всіх населених пунктах було створено пункти супроводу та голосування, де проводились консультації жителів з питань реалізації процесу Бюджету участі.

II етап. Подання проєктів. Було подано 45 проєктів на загальну суму 11,0 млн грн. Кількість поданих проєктів у 2021 році на 50% перевищує показник 2020 року (30 проєктів). Загальна вартість поданих проєктів склала майже на 11,0 млн. грн, середня вартість проєкту – 244 тис гривень. За віком авторів: найбільш активними були жителі віком від 46 до 65 років, якими було подано 18 проєктів (40% від всіх поданих проєктів). Менш активною була молодь віком від 16 до 25 років. Ними було подано лише 3 проєкти.

III етап. Оцінювання проєктів На етапі оцінювання проєктів, проведеного профільними підрозділами виконавчих органів селищної ради, Координаційна рада вирішила допустити до голосування 40 проєктів на суму понад 9,6 млн грн., відхилено 5 проєктів на суму понад 1,4 млн грн.

IV етап. Голосування. Участь у голосуванні взяли 3 283 жителів громади, або майже 14% від загальної кількості населення громади. За весь період голосування їх переглянули майже 7,8 тисяч користувачів. У 2021 році вперше відбувалось голосування на території приєднаних населених пунктів. В межах обсягу коштів та в порядку, передбаченому Положенням про Бюджет участі Слобожанської ТГ, Координаційною радою сформовано та надано на розгляд селищною радою перелік проєктів-переможців, до якого ввійшли 18 проєктів, які рекомендовано реалізувати у 2022 році за рахунок коштів бюджету територіальної громади.

VI етап. Реалізація проєктів Загальний обсяг видатків місцевого бюджету в 2021 році, передбачений на реалізацію 14 проєктів склав 2,6 млн гривень. В результаті реалізації 13 проєктів видатки склали 2,2 млн грн., або 85,0% від запланованих обсягів. Протягом 2021 року здійснювалася реалізація проєктів в рамках Бюджету участі 2020 року. На даному етапі було реалізовано 13 проєктів з 14 затверджених проєктів, з них 6 проєктів в категорії «Освіта», 4 – «Культура» та 3 - «Інфраструктура». Проекти були спрямовані на вирішення питань з благоустрою, організації дозвілля дітей та молоді, покращення навчального процесу.

Протягом 2021 року реалізовано проєкти за категоріями:

- «Освіта» - 6 проєктів на загальну суму 0,9 млн грн.;
- «Культура, молодь і спорт» - 4 проєкти на суму 0,7 млн грн.;
- «Інфраструктура» - 3 проєкти на суму 0,5 млн гривень.

Наведемо кілька прикладів реалізованих проєктів із категорії «Освіта».

ПРИКЛАД 1. Проєкт № 15 "В минуле через сучасні технології" отримав підтримку 68 голосів та в рейтингу проєктів-переможців посів 10 місце. Авторка проєкту – Сотула Олена. Для впровадження проєкту з місцевого бюджету було заплановано видатки в обсязі 198 200 грн. Відповідальним за реалізацію проєкту визначено Слобожанський ліцей Слобожанської селищної ради. За даним проєктом здійснено закупівлю телевізійного та аудіовізуального обладнання (інтерактивний дисплей, модульний ПК,

операційна система тощо) для кабінету історії 9 Слобожанського ліцею. Фактично використано 168 072 грн. або 84,8% від запланованих видатків. Проєкт спрямований на підвищення ефективності уроків історії, створення умов для наповнення шкільного навчання новим компонентом, розширення методів і форм навчання тощо.

ПРИКЛАД 2. Проєкт № 2 "Smart English" отримав підтримку 96 голосів та в рейтингу проєктів-переможців посів 5 місце. Автор проєкту – Анастасія Височина. Для впровадження проєкту з місцевого бюджету було заплановано видатки в обсязі 102 932 грн. Відповідальним за реалізацію проєкту визначено Слобожанський ліцей Слобожанської селищної ради. За даним проєктом здійснено закупівлю телевізійного та аудіовізуального обладнання (інтерактивний комплект, ноутбук, дошка магнітно-маркерна, МФУ тощо) для кабінету іноземної мови Слобожанського ліцею. Фактично використано 94 900 грн. або 92,2% від запланованих видатків. Проєкт спрямований на покращення якості володіння іноземною мовою, реалізацію основної компетентності нової української школи під час вивчення англійської мови.

ПРИКЛАД 3. Проєкт № 16 "Використання сучасних технологій в школі" отримав підтримку 93 голосів та в рейтингу проєктів-переможців посів 6 місце. Автор проєкту – Голендяєва Світлана. Для впровадження проєкту з місцевого бюджету було заплановано видатки в обсязі 198 021 грн. Відповідальним за реалізацію проєкту визначено Слобожанський ліцей Слобожанської селищної ради. За даним проєктом здійснено закупівлю телевізійного та аудіовізуального обладнання (Інтерактивний панель, комп'ютерний модуль, мобільний стенд, програмна продукція, клавіатура, ПЗ, 3-D принтер 3-в-1) для кабінету історії Слобожанського ліцею. Фактично використано 195 000 грн. або 98,5% від запланованих видатків. Проєкт спрямований на створення умов для наповнення шкільного навчання новим компонентом, розширення методів і форм навчання тощо. 1

Приклад 4. Проєкт № 30 "Сучасна школа як запорука активної пізнавальної діяльності учнів" отримав підтримку 82 голосів та в рейтингу проєктів-переможців посів 7 місце. Автор 10 проєкту – Головань Ніна. Для впровадження проєкту з місцевого бюджету було заплановано видатки в обсязі 192 220 грн. Відповідальним за реалізацію проєкту визначено Слобожанський ліцей Слобожанської селищної ради. За даним проєктом здійснено закупівлю обладнання (телевізійне й аудіовізуальне обладнання комплект; інтерактивна панель, комп'ютерний модуль, мобільна стійка, ПЗ, ПК, БФП). Фактично використано 187 400 грн. або 97,5% від запланованих видатків. Проєкт спрямований на покращення навчально-методичного комплексу, підвищення активної пізнавальної діяльності учнів, ефективності навчального процесу тощо. Громадські проєкти, які не реалізовано у 2021 році.

ПРИКЛАД 5. Проєкт № 25 "Створення в Слобожанській ОТГ "Клубу радіоконструювання та робототехніки "Круть-верть" отримав підтримку 63 голосів та у рейтингу проєктів-переможців посів 13 місце. Автор проєкту – Петров Сергій. Для впровадження проєкту з місцевого бюджету було заплановано видатки в обсязі 199 999 грн. Відповідальним за реалізацію проєкту визначено Слобожанський ліцей Слобожанської селищної ради. Проєкт знято з реалізації, у зв'язку з тим, що на етапі реалізації автором заявлено про розгляд ним платного доступу до користування кінцевим продуктом проєкту, тобто проєкт має комерційний характер, що суперечить вимогам Положення про Бюджет участі (громадський бюджет) Слобожанської селищної територіальної громади.

Наведений приклад 5 показує, як сама громада приймає рішення про припинення фінансування проєктів для розвитку громади, які передбачають отримання платних послуг їх заявниками, хоча сам проєкт отримав бюджетне фінансування [35].

Всі вказані приклади показують, що до початку війни було сформовано також правові та фінансові основи для створення ефективних освітніх і

медичних просторів на рівні Слобожанської територіальної громади шляхом державної фінансової підтримки розвитку та оснащення опорних шкіл, а також впровадження нової моделі фінансування первинної медичної допомоги через систему державного солідарного медичного страхування, а саме за кошти Національної служби здоров'я України.

У перспективі необхідним є формування адекватного механізму фінансування та державного замовлення та надання соціальних послуг, стимулювання розвитку ринку соціальних послуг, зокрема, в частині питання вдосконалення механізмів фінансування і системи соціального обслуговування населення.

При цьому, новим форматом фінансового механізму має стати соціальне замовлення послуг в рамках бюджетного фінансування, а також розвиток ринкових і інтегрованих форм фінансового забезпечення та утримання соціальної сфери.

Подальше втілення та завершення реформи децентралізації буде залежати від прийняття нормативно-правових актів після війни, до них варто віднести зміни до Конституції України в частині децентралізації, прийнятті нової редакції Закону України «Про місцеве самоврядування». Напрацюванні закону «Про засади адміністративно-територіального устрою України», мета якого має полягати в законодавчому визначенні основних засад адміністративно-територіального устрою України, порядку утворення, ліквідації, встановлення і зміни меж адміністративно-територіальних одиниць та населених пунктів тощо.

Прийняття цих нормативно-правових актів дозволить зміцнити фінансовий потенціал об'єднаних територіальних громад, сприятиме побудові ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації державної влади для створення і належної підтримки життєвого середовища громадян, становлення інституту народовладдя.

Слід зазначити, що досвід більшості зарубіжних країн ЄС, які здійснювали територіальне реформування місцевого самоврядування,

свідчить, що подібні реформи пов'язані з низкою політичних, соціальних, управлінських, економічних ризиків. І як наслідок – процес реформування не повинен бути перманентним, реформи не повинні проводитися часто, вони повинні бути добре підготовлені (детальне вивчення ситуації, вироблення індивідуальних рішень на підставі об'єктивних передумов, врахування експертних позицій та думки мешканців, пошук балансу інтересів) та грамотно реалізовані (супровід процесу тощо).

Серед основних проблем терииторіальних громад в особливий період – це відсутність якісної нормативно-правової бази, що має забезпечувати стабільний розвиток місцевого самоврядування, тобто «право територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення», як це зокрема зазначено у ст. 140 Конституції України. Політизованість щодо прийняття нормативно-правових актів на користь окремих політичних сил є неприпустимою, адже вона розхитує систему органів місцевого самоврядування і не надає можливості планувати стратегію розвитку на подальші роки. Крім того, проблема ефективності діяльності місцевого самоврядування є однією з найважливіших на сучасному етапі розвитку державності України.

Безперечно, в Україні уже багато років ведуться дискусії щодо реорганізації (реформи) усієї системи публічної влади в державі. Однак, питання завжди стосувались перерозподілу повноважень у владному трикутнику на національному рівні: Президент – Парламент – Уряд.

За останні роки, значно активізувалися реформи щодо місцевого самоврядування, а органи місцевого самоврядування в Україні отримали досить значні функції і повноваження, які дають змогу за умов наявності ресурсів самостійно виконувати завдання місцевого розвитку.

Слід також зазначити, що головним фактором якісного управління в Україні є чіткій розподіл повноважень та компетенції між всіма органами державної влади як по горизонталі, так і по вертикалі, а також між органами державної влади та органами місцевого самоврядування. При цьому,

важливим аспектом територіального розвитку є надання широких повноважень саме органам місцевого самоврядування під власну відповідальність, що має бути забезпечено відповідним законодавством.

В умовах особливого періоду 2022 року слід зазначити, що на найвищому щаблі владної ієрархії механізми та засоби публічного управління в умовах воєнного стану інституціоналізовані значно краще, ніж на рівні окремих територіальних громад. Значною мірою це зумовлено тим, що адміністративно-територіальна реформа в Україні фактичною так і не була незавершеною. Цьому сприяв той факт, що адміністративна реформа весь час її реалізації супроводжувалася цілою низкою інституційних прогалин, які виникали під час її проведення ще у 2014-2021 роках. Передусім це стосується проблем у системі стратегування та планування розвитку територіальних громад. Адже більшість із них або взагалі не мали стратегій власного розвитку, або ж затверджували ці стратегії суто формально (чи то з метою вчасно відзвітуватися перед закордонними грантодавцями за освоєні на розробку цих стратегій кошти, чи то під тиском обласних державних адміністрацій). Як наслідок, стратегування у великій кількості територіальних громад перетворилося на своєрідний «культ карго», а самі стратегії дуже часто були занадто схожими між собою.

І тут слід провести невеличкий аналіз. По-перше, є цілком очевидним, що такі стратегії просто не могли виконувати властивих їм в цивілізованому світі інституційних функцій на рівні місцевого самоврядування. Саме тому в умовах воєнного стану розпочалися цілком логічні дискусії про необхідність актуалізації цих стратегій згідно з викликами часу. А зважаючи на їх низьку якість інституційної сутності вказана «актуалізація» може виявитися просто марним витрачанням зусиль, що в умовах воєнного стану є недопустимим.

По-друге, адміністративно-територіальна реформа в Україні не спиралася на достатнім чином упорядковану та структуровану систему інституцій, що брали участь у здійсненні децентралізації влади та мали сприяти нарощуванню інституційної спроможності територіальних громад.

Як наслідок, залучені до цього процесу міністерства та відомства, наукові установи та аналітичні центри, органи місцевого самоврядування регіонального, субрегіонального та місцевого рівнів, численні громадські організації та їх мережі тощо, так і не налагодили ефективної співпраці між собою задля консолідації зусиль в напрямі реалізації реформаторських заходів. Внаслідок цього маємо ситуацію щодо небезпечного прецеденту «розмивання» інституційних основ адміністративно-територіальної реформи, який виник буквально за кілька місяців до запровадження в Україні воєнного стану.

Третьою важливою інституційною проблемою, яка в умовах особливого періоду перешкоджає ефективній роботі органів місцевого самоврядування більшості територіальних громад України, стало перекладання на них частини державних функцій, які апріорі належать до компетенції органів державної влади. Так, ще задовго до оголошення в Україні воєнного стану науковці та управлінці-практики порушували неодноразово питання про надмірний рівень фактичної залежності територіальних громад в Україні від адміністративного центру (зараз така залежність стала тотальною). Дослідники акцентували на тому, що саме це слугує низькій умотивованості органів місцевого самоврядування більшості громад до нарощування частки своїх власних доходів у місцевих бюджетах, зокрема, шляхом поліпшення інвестиційного клімату, енергомодернізації комунальних підприємств і закладів соціальної інфраструктури, стимулювання розвитку бізнесу та підвищення ефективності використання земельних, лісових, а також інших природних ресурсів.

Для виправлення ситуації вже сьогодні слід започатковувати інституційні зміни, спрямовані на посилення адміністративної та фінансової спроможності територіальних громад, як в умовах воєнного стану, так і у період післявоєнного розвитку. Передусім це стосується нового підходу до виплати компенсацій за надані пільговим категоріям споживачів послуги (проїзд у громадському транспорті, водопостачання та водовідведення,

теплопостачання тощо). Головним принципом має стати: хто встановлює пільгу, той за неї платить. Тобто, якщо пільги встановлюються законами України чи урядовими постановами, то компенсація за них має здійснюватися з державного бюджету, а не з місцевого, як це робиться зараз. Це саме має стосуватися різного роду соціальних виплат (доплат) і дотацій.

Також, зважаючи на ті збитки та руйнування, яких зазначала мережа освітніх та медичних закладів більшості територіальних громад України, а також з огляду на велику кількість учнів та учителів, що були змушені покинути свої громади й тимчасово переїхати в інші, до видатків місцевих бюджетів (як під час війни, так і на повоєнному етапі розвитку) не доцільно відносити фінансування освітньої сфери. Тобто, замість поширеної нині практики надання громадам освітніх субвенцій, яка по суті вуалює неспроможність органів місцевого самоврядування належним чином утримувати шкільну освіту в громадах, шкільна освіта повинна повністю фінансуватися з державного бюджету.

Крім того, одним з пріоритетів удосконалення системи управління територіальними громадами в умовах воєнного стану повинно бути законодавче унормування діяльності органів місцевого самоврядування. Зокрема, це стосується регламентації особливостей розпорядження майном та ресурсами, впорядкування механізмів партисипативного управління, диверсифікації інструментів міжмуніципального співробітництва, узаконення форм і засобів залучення до участі в допомозі армії (включаючи формування територіальної оборони та створення логістичних потужностей і складських приміщень для військових потреб), розв'язання проблем внутрішньо переміщених осіб тощо. Саме такий підхід надасть можливість розблокувати потенціал територіальних громад у тилу, належним чином підтримувати наявний бізнес, включаючи сприяння розвиткові підприємництва, створювати нові робочі місця та інтегрувати переселенців у громади, а також запобігати зайвим витратам, як власних фінансових заощаджень громадян, так і бюджетних коштів. Пропоновані заходи сприятимуть оптимізації

механізмів управління територіальними громадами в умовах особливого періоду, а також дозволять сформувати інституційний базис для їх подальшого розвитку у післявоєнний період. Завдяки цьому Україні вдасться уникнути низки проблем, пов'язаних з падінням рівня життя населення, зі зменшенням підприємницької активності, зі значним відтоком кваліфікованих кадрів за кордон, насамперед з числа педагогічних та медичних працівників.

Так, сильними сторонами Слобожанської селищної ТГ в умовах повоєнного періоду для розбудови якісного життя мешканців громади є такі: об'єднана громада, яка поєднує сільське і міське населення привітних доброзичливих людей, з надзвичайним людським потенціалом, здатним брати на себе відповідальність і будувати майбутнє; на території громади знаходяться заклади та керівні органи для надання адміністративних послуг мешканців Дніпропетровського району; в рамках децентралізації сфери держархбудконтролю громада отримала нові містобудівні повноваження. Задля ефективної повоєнної відбудови Слобожанська ТГ має такі можливості, які носять характер зовнішніх ефекторів позитивного впливу: розвиток в країні та світі сучасних освітніх технологій навчання – розвиток системи освіти; розвиток в країні та світі сучасних підходів та практик - втілення у розвиток місцевого самоврядування; впровадження державних та регіональних програм з енергозбереження; покращення інвестиційного клімату в Україні; прийняття законодавчих актів, що сприятимуть спрощенню ведення бізнесу в державі та на території громади.

Таким чином, головним елементом реалізації державної політики у сфері розвитку місцевого самоврядування в особливий період виступає курс на поглиблення децентралізації владних повноважень), яка є найоптимальнішим засобом забезпечення ефективного функціонування та розвитку місцевого самоврядування в Україні в умовах особливого періоду та післявоєнної відбудови.

ВИСНОВКИ

Україна в сучасних умовах особливого періоду, воєнного стану та карантину по COVID19 тримає впевнений курс на побудову незалежної і суверенної, демократичної, правової, соціальної держави разом з розбудовою активного громадянського суспільства. Для досягнення поставленої мети необхідне комплексне вирішення політичних, ідеологічних, соціальних, правових, економічних та оборонних питань і системне реформування всіх сфер суспільного життя.

В умовах збройної агресії проти української держави одним із важливих елементів життєдіяльності та розвитку держави і суспільства є ефективне функціонування інституту місцевого самоврядування, а реалізація на практиці конституційних принципів місцевого самоврядування – це вагомий крок до становлення і розбудови правової держави і громадянського суспільства в повоєнний період.

Місцеве самоврядування – це визначене Конституцією та законами України право територіальної громади самостійно, під свою відповідальність, безпосередньо або через утворювані громадою органи вирішувати питання місцевого значення. Принципи, система, компетенція та гарантії місцевого самоврядування визначні в Конституції та законах України. З нормативного закріплення права на місцеве самоврядування в Україні майже одразу виникла необхідність відповідних реформ для забезпечення його реалізації. Конституція України визначає місцеве самоврядування як право територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і Законів України.

Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. Приклад успішного місцевого врядування для інших територіальних

громад показує Слобожанська селищна громада. Не зважаючи на пережитий жах і руйнацію громади, міський голова працює на відновленням і покращенням умов життєдіяльності громади.

На основі представленого вище розгляду правових та організаційних засад діяльності органів місцевого самоврядування в Україні в особливий період можна сформулювати низку пропозицій щодо їх удосконалення на рівні територіальної громади:

Всебічно розвивати на рівні громади подальші напрацювання впровадження на законодавчому рівні механізмів, які забезпечують прискорення прийняття управлінських рішень в умовах війни, безперервності функціонування місцевої влади в умовах ведення бойових дій або окупації тощо.

1. Постійно актуалізовувати зміст діючих регуляторних актів, у зв'язку зі змінами в законодавчих актах України. Усі нормативні акти були прийняті з дотриманням вимог, встановлених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Ця робота є необхідною для повноцінного функціонування суб'єктів господарювання. Актуально використовувати «вікно можливостей», яке забезпечується органами державного управління вищого рівня для органів місцевого самоврядування за такими організаційними напрямками: розвиток в країні та світі сучасних освітніх технологій навчання – розвиток системи освіти; розвиток в країні та світі сучасних підходів та практик - втілення у розвиток місцевого самоврядування; впровадження державних та регіональних програм з енергозбереження; покращення інвестиційного клімату в Україні; прийняття законодавчих актів, що сприятимуть спрощенню ведення бізнесу в державі та на території громади.

2. Для усунення адміністративних бар'єрів при взаємодії з владою та повної ліквідації корупційної складової слід продовжувати розширення переліку послуг, які надаються через ЦНАП та здійснення роботи з переведення послуг в електронну форму.

3. Продовження проведення інформаційної політики, яка направлена на спрощення взаємодії громадян з органами влади (мережеві канали комунікації громадян з органами влади через сайт громади, сторінки у Фейсбук, Інстаграм, Телеграм, власний Ютуб каналу. Зворотня інформація отримується завдяки зверненням громадян, поданням електронних петицій, проведенням громадських слухань та круглих столів. Усі ці форми сприяють підвищенню ефективності діалогу влади з громадськістю, однак є простір для подальшого вдосконалення роботи, зокрема щодо спрощення процесу подання електронних звернень від громадян, зменшення терміну їх розгляду тощо.

4. Вдосконалення процедур надання адміністративних послуг для бізнесу, зокрема у напрямку взаємодії дозвільних органів; поповнення інформаційного порталу громади відповідною інформацією про вільні земельні ділянки та майно, перелік послуг, що надаються комунальними підприємствами та установами; створення інформаційно-консультаційного порталу для бізнесу тощо.

Вважаю, що у найближчій перспективі для української держави актуальним є розробка та реалізація програм відбудови зруйнованих громад та гармонійний розвиток інших, які залишаться після завершення війни відносно непошкодженими. Другий крок - це передача повноважень і бюджетів від державних органів до органів місцевого самоврядування, побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні на принципах субсидіарності, фінансової самодостатності місцевого самоврядування.

Такий підхід забезпечує на практиці, а не тільки в теорії, перерозподіл влади, ресурсів і відповідальності між інститутами держави та місцевого самоврядування. Тобто, органи місцевого самоврядування, в тому числі територіальні громади, мають стати як повноцінними суб'єктами державного управління, так і осередками соціально-економічного розвитку регіонів держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ИЗ ПРАКТИКИ

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05. 1997 р. № 280 : із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Батанов О. Територіальна громада – первинний суб’єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. *Вісник ЦВК*. 2008.2 (12). С. 52-57.
3. Конституція України :Прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. : із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Хріпливець Д.Є. (2010). Теоретичні засади моделей місцевого самоврядування. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010 (9). URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=188>
5. Барановська Т.М. (2015). *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015 (11). URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=924>
6. Кравченко Т. А. (2015). Значення та роль органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні: синергетичний підхід. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]*. Серія: Державне управління. 2015. Т. 254, Вип. 242.С. 65-73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2015_254_242_13.
7. Баштанник В.(2022). Формування адміністративного простору реалізації публічноуправлінської діяльності в умовах конституційних змін в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022 (2). URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/181>
8. Бородін, Є., Шумляєва, І. Інституційно-правове забезпечення функціонування суб’єктів місцевого самоврядування в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2021. № 9 (3). URL: <https://doi.org/10.15421/152124>.

9. Солових В.П. (2011). Моделі територіальної організації влади / В.П. Солових, Є. М. Солових. *Енциклопедія державного управління: у 8 т. / [Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін.]*. Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2011.

10. Красівський О.Я., Янишевський М.М. (2016) Еволюція системи місцевого самоврядування у Німеччині (на прикладі землі Бранденбург): історико-управлінський аспект. *Аспекти публічного управління*. № 6-7 (32-33). С. 85-94

11. Черногор Я.О. (2013) Місцеве самоврядування у ФРН: взаємодія влади і громади. *Актуальні проблеми всесвітньої історії: аксіологічні та культурно-історичні засади державотворення: збірник наукових праць*. Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України» К.: Вид-во «Фенікс».С.198-205.

12. Наконечний В. В. (2013). Дихотомічна природа влади органів місцевого самоврядування на рівні міста. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013 (3). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_3_29.

13. Проєкт «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». URL: <http://cba.org.ua/ua/>

14. Дзяна Г. О. та ін. (2014). Роль місцевого самоврядування у забезпеченні сталого розвитку України та її регіонів. *Ефективність державного управління*. 2014 (39). С. 355-361. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2014_39_46.

15. Об'єднана територіальна громада. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%27%D1%94%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D0%B0

16. Про утворення та ліквідацію районів: постанова ВРУ № 3650 від 17.07.2020 р. <https://decentralization.gov.ua/newrayons>

17. Нові райони: карта і склад. <https://www.minregion.gov.ua/press/news/novi-rajony-karty-sklad/> <https://www.minregion.gov.ua/press/news/novi-rajony-karty-sklad/>

18. Паспорт Слобожанської селищної територіальної громади. від 01.01.2019р. - Режим доступу: <http://yubil.softmash.info/Publics/00000000-0000-0000-000000000020/471CAB86-FEDF-4B18-A005-E6353633C743//%D0%9F%D0%90%D0%A1%D0%9F%D0%9E%D0%A0%D0%A2%20%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE.pdf>
19. Новини Слобожанської громади: сайт. - Режим доступу: <http://slobozhanska.gromada.site/Publication/ViewNews?uid=f26dee15-2a44-4b51-9200-ed613a345c05>
20. Врублевський О. Про виконком, його повноваження та пов'язані з цим міфи: спеціально для старост. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/8599>
21. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні : підруч. / [авт.-упоряд. : О. В. Батанов, Н. М. Батанова, В. М. Вакуленко та ін.] ; за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ, 2010..
22. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. URL : <http://cutt.ly/KQZhqNG>
23. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1932-12>
24. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3543-12>
25. Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
26. Верховна Рада України. (2015). Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
27. Про основи національного спротиву: закон України від 16 липня 2021 року № 1702. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>

28. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 р. № № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>

29. Положення про виконавчий комітет Слобожанської селищної ради: рішення 28 сесії селищної ради VIII скликання від 05.11.2020 р. №28-1/VIII. URL: <http://slobozhanska-gromada.gov.ua/Publication/ViewPub?uid=d1f44a40-d842-4f16-aa76-6b0efea3a915>

30. Врублевський О. Про виконком, його повноваження та пов'язані з цим міфи: спеціально для старост. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/8599>

31. Мартиненко В. Нова парадигма публічного правління – об'єктивний імператив XXI століття (теоретико-методологічний аспект). URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2011-3/doc/1/01.pdf>

32. Кочерга О.П. (2021). Формування нормативно-правових засад реформи децентралізації в Україні в період з 2014 по 2021 рік: загальний огляд. *Молодий вчений*. 2021 р. № 3 (91). С. 247–253.

33. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text>

34. Матеріали сайту Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/zelenskiy-pidpisav-zakon-yakiy-polegshitvidbudovu-pislya-viyni-21032022-4859>

35. Слобожанська ТГ. Аналітичні звіти про реалізацію проєктів. URL: <https://slobozhanske.pb.org.ua/analytics>

ПОРЯДОК ДІЙ ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ ЗА СИГНАЛОМ ОПОВІЩЕННЯ «ПОВІТРЯНА ТРИВОГА»

Повітряна тривога – це загроза удару з повітря, яка доводиться до населення сигналом оповіщення "УВАГА ВСІМ! "ПОВІТРЯНА ТРИВОГА!" через:

- включення електричних сирен;
- протяжні гудки інших звукових пристроїв суб'єктів господарювання та транспортних засобів;
- регіональне радіо та телебачення;
- дзвони на церквах у випадках, якщо не дістають сирени.

З моменту подачі сигналу "ПОВІТРЯНА ТРИВОГА" для вжиття заходів захисту може бути всього лише кілька хвилин, які треба використовувати з максимальною ефективністю.

ПОРЯДОК ДІЙ ЗА СИГНАЛОМ "ПОВІТРЯНА ТРИВОГА!" ДЛЯ ТИХ, ХТО ПЕРЕБУВАЄТЕ ВДОМА

- швидко одягнутися та одягнути дітей, перевірити наявність пришитих з внутрішньої сторони одягу у дітей дошкільного віку нашивок, на яких зазначено: прізвище, ім'я, по батькові, адреса, вік, номери телефонів батьків;
- закрити вікна, вимкнути усі електричні та нагрівальні прилади, перекрити газ, загасити печі, вимкнути світло (автоматичну коробку, рубильник тощо);
- взяти «тривожну валізу» (індивідуальні засоби захисту, запас продуктів і води, особисті документи, кишеньковий ліхтар) та найкоротшим шляхом прямувати до найближчої захисної споруди чи укриття;
- за можливості попередити сусідів і одиноких людей, що мешкають поруч, допомогти їм зібратися;
- спуститися у підвальне приміщення під будинком, якщо в радіусі 500 метрів від вашого будинку немає захисної споруди;
- зайняти місце у захисній споруді та виконувати вимоги старшого (коменданта): не палити, не смітити, голосно не розмовляти, дотримуватися спокою і порядку, обов'язково допомагати дітям, літнім людям та інвалідам;
- якщо ви не почули сигнал та у вас немає можливості швидко перейти у сховище, перейдіть до більш безпечного місця в квартирі: подалі від вікон, у коридор – під несучі стіни, або ванну (але закрийте рушником дзеркало)

Ні в якому разі не слід після сигналу «Повітряна тривога» залишатися в будинках, особливо на верхніх поверхах.

Після завершення небезпеки, за сигналом про відміну повітряної тривоги, можна виходити з укриття та повертатися до звичних справ.

ПОРЯДОК ДІЙ ПРИ АРТИЛЕРІЙСЬКОМУ ОБСТРІЛІ

Віддалені звуки пострілів, гуркіт та спалахи – це ознаки початку обстрілу, почувши які, треба негайно сховатися в:

- сховища, споруди подвійного призначення;
- нижні поверхи будівель з товстими стінами (сталінські будинки, підвали тощо...);
- підземні переходи, метро;
- приміщення з несучими бетонними стінами без вікон (санвузол).

Час, щоб сховатися – декілька хвилин (або декілька секунд при ракетному обстрілі).

Під час артилерійського чи мінометного обстрілу або авіаційного нальоту **небезпечно залишатись:**

- у під'їздах, під арками та на сходових клітках;
- ховатись у підвалах панельних будинків;
- біля автомобільної техніки, автозаправних станцій;
- під стінами будівель із легких конструкцій. *Такі об'єкти не міцні, ви можете опинитись під завалами або травмуватись.*

ПОРЯДОК ДІЙ ПРИ ОБСТРІЛАХ СИСТЕМАМИ ЗАЛПОВОГО ВОГНЮ

Ракету можна помітити та зреагувати, залп реактивної установки добре видно. Вночі це яскравий **спалах** на обрії, а вдень – **димні сліди ракет**.

Ховатись доцільно у підвалі або в іншому заглибленому приміщенні. Вибирайте місце у кутку між несучими стінами та недалеко від вікон та дверей для того, щоб миттєво покинути споруду у випадку попадання снаряду.

Не виходьте з укриття, не дочекавшись хоча б 10 хвилин після завершення обстрілу, адже після залпу зазвичай ведеться уточнення результатів стрільби і коригування вогню..

ПОРЯДОК ДІЙ ПРИ ПОВІТРЯНІЙ НЕБЕЗПЕЦІ (авіаційному, бомбовому, ракетному ударах)

- вимкніть джерело живлення, закрийте воду і газ;
- погасіть пічне опалення;
- візьміть документи, гроші і продукти, предмети першої необхідності, медичну аптечку;
- попередьте про небезпеку сусідів і при необхідності надайте допомогу старим і хворим;
- якнайшвидше дійдіть до захисної споруди або сховайтесь на місцевості;
- дотримуйтесь спокою і порядку;
- без крайньої необхідності не залишайте безпечного місця перебування;
- слідкуйте за офіційними повідомленнями.

ПОРЯДОК ДІЙ, ЯКЩО ОБСТРІЛ ЗАСТАВ НА ВУЛИЦІ

- негайно лягти на землю (краще у канаву, яму);
- щільно притулитися до якогось виступу: бордюру, клумби, забору або до бетонної конструкції;
- накрити голову руками, закрити вуха, відкрити рота.

Найчастіше причиною поранення є не пряме влучання снаряду, а результат попадання уламків та вплив вибухової хвилі. Снаряди та міни підриваються у верхньому шарі ґрунту, уламки після підриву летять на висоті 30-50 см. над поверхнею землі.

ПОРЯДОК ДІЙ, ЯКЩО ОБСТРІЛ ЗАСТАВ В БУДІВЛІ

- негайно спуститися у підвал (якщо відсутній або зачинений, то у квартиру на першому поверсі) – снаряди зазвичай попадають у верхні поверхи;
- швидко йти у віддалену від напряму обстрілу кімнату, якщо обстріл застав зненацька, та притулитися лежачи або сидячи (не стоячи!) до несучої стіни.

Заходи із захисту приміщення

- завчасно заклеїти скло вікон скотчем або забарикадувати шафами – це убезпечить від уламків скла та осколків при вибухах;

- завчасно забарикадувати вікна мішками з піском, важкими меблями та речами, якщо будинок потрапляє під обстріли постійно.

ПОРЯДОК ДІЙ, ЯКЩО ОБСТРІЛ ЗАСТАВ У ТРАНСПОРТІ

1 Маршрутне таксі, тролейбус, трамвай:

- попросити водія зупинити транспортний засіб;
- вийти з транспортного засобу, відбігти подалі від дороги, багатоповерхівок і промислових об'єктів та лягти на землю, закривши голову та вуха руками й відкрити рота.

2 Власний автомобіль:

- не намагатися швидко втекти від обстрілу;
- зупинитися, вийти з автомобіля та відбігти якомога далі від дороги і споруд, що можуть обвалитися чи спалахнути;
- знайти заглиблену траншею чи канаву (окоп) глибиною 12 метри на відкритому місці та лягти туди, закривши голову та вуха руками.

ПОРЯДОК ДІЙ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ АРТИЛЕРІЙСЬКОГО ОБСТРІЛУ

- зачекати приблизно 10 хв;
 - обережно піднятися та уважно оглянути місцевість навколо себе;
 - почати потроху пересуватися та уважно оглядати маршрут руху;
 - дивитися під ноги та ступати на вільну від уламків поверхню;
 - не піднімати з землі незнайомі вам предмети;
- Снаряди можуть бути касетними і місцевість в результаті застосування спеціальних боєприпасів може бути замінована. Бойові елементи касетних боєприпасів та снаряди які не підірвалися можуть вибухнути від найменшого дотику. Уважно слідкуйте за дітьми і підлітками, не дозволяйте їм торкатися до будь яких предметів.*

Телефон виклику служби порятунку 101, 112.

Укриття, в яких можна сховатися під час артилерійського обстрілу:

- спеціально обладнані сховища, укриття;
- будь - які канали, траншеї, ями;
- труби водостоку під дорогою;
- вздовж високого бордюру;
- підвали під капітальними будинками старих забудов;
- оглядові ями гаражу, станції технічного обслуговування;
- каналізаційні люки;
- ями-вирви, що лишилися від попередніх обстрілів.

Для укриттів НЕ ПІДХОДЯТЬ:

- під'їзди будинків;
- місця під технікою (вантажівкою, автобусом тощо...);
- непідготовлені для укриття підвали;
- укриття, розташовані ближче 30-50 метрів від багатоповерхових будівель;
- проходи поміж штабелями, контейнерами, будівельними матеріалами.

ПОРЯДОК ДІЙ У РАЗІ ЗАГРОЗИ ОБВАЛУ БУДІВЛІ:

- якнайшвидше покиньте будинок, не користуйтеся ліфтом;
- при можливості візьміть документи, гроші;
- повідомте інших людей, які перебувають у будівлі, про загрозу обвалу;
- не створюйте тисняви під час евакуації;
- відійдіть на безпечну відстань від будівлі. зупиняйте тих, хто намагається стрибнути з вікон, балконів вище першого поверху.

Якщо неможливо залишити будівлю:

- займіть найбільш вигідну позицію: отвори дверей, кути, сховайтесь під стіл, місце під балками, каркасами;

- тримайтеся подалі від вікон, не виходьте на балкон;
- за можливості перекрийте воду, газ, знеструмте приміщення.

Якщо трапився завал будинку:

- покличете на допомогу, повідомте де знаходитесь і що з вами трапилось;
- спокійно чекайте поки розберуть завал.

Якщо вас ніхто не чує:

- спробуйте вивільнити руки та ноги;
- якщо не впевнені у своїх силах терпляче кличте на допомогу;
- оцініть ситуацію, за можливості обережно розберіть завал. Намагайтеся не зачепити те, на чому все тримається;
- якщо є можливість, скористайтесь телефоном, стукайте по трубах, батареях опалення;
- якщо ніхто не чує, спробуйте розбирати завал;
- звільнившись огляньте себе, по можливості надайте собі домедичну допомогу;
- під час очікування допомоги намагайтеся уникнути переохолодження.

Якщо ви опинились у завалі, алгоритм дій повинен бути наступним:

- глибоко дихайте і не панікуйте;
- спробуйте пристосуватися до ситуації, в яку потрапили, оцініть обстановку і пошукайте можливий вихід;
- визначте, де ви перебуваєте, чи немає поряд інших людей, прислухайтеся, покричіть;
- пам'ятайте, що людина здатна витримати спрагу й голод протягом тривалого часу, якщо не буде дарма витратити енергію;
- пошукайте в кишнях або поблизу предмети, які могли б допомогти подати звукові сигнали (наприклад, металеві предмети, якими можна постукати по трубі або стіні і тим самим привернути увагу);
- спробуйте зміцнити завал, встановивши підпорку над собою;
- якщо єдиним шляхом виходу є вузький отвір – спробуйте пролізти крізь нього;
- просувайтесь обережно, намагаючись не спричинити нового обвалу;
- якщо відчуваєте спрагу, покладіть у рот невеликий камінчик і смокчіть його, дихаючи носом;
- налаштуйтесь на те, що рятувальники обов'язково прийдуть на допомогу.

ПОРЯДОК ДІЙ НАСЕЛЕННЯ ПРИ ВИЯВЛЕННІ МІН, ГРАНАТ АБО ІНШИХ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

Характерні ознаки вибухових пристроїв:

- предмети є незнайомими або незвичними для цієї обстановки чи території (характерна форма предмету - видовжена, кругла тощо...);
- наявність електричних дротів, що стирчать з предмету або тягнуться до нього, антени, скотч, прив'язаний мобільний телефон, елементи живлення;
- дивні звуки, які лунають з предмету (цокання годинника, шипіння, дзижчання тощо...);
- специфічний запах (виділення газу тощо...);
- світлові сигнали, які подає предмет (миготіння індикаторної лампочки тощо...);
- наявність дротів, мотузок, шпагату;
- предмет може бути підвішений на дереві або залишений на лавці.

Порядок дій у разі виявлення вибухонебезпечного пристрою

- 1 Повідомити чергові служби органів внутрішніх справ, цивільного захисту.
- 2 негайно припинити всі види робіт в районі виявлення вибухонебезпечного предмету.
- 3 Попередити перехожих про можливу небезпеку, не допускати до знахідки сторонніх людей.
- 4 Огородити небезпечне місце та відійти від знахідки на безпечну відстань (100 м).
- 5 Дочекатися прибуття фахівців, вказати місце знахідки та повідомити час її виявлення.

Оповіднення про виявлення вибухонебезпечного пристрою:

Поліція - телефон 102;

ДСНС - телефон 101, 112;

УСБУ у Дніпропетровській області - .

Огородження місця виявлення вибухонебезпечного пристрою

Для позначення небезпечних ділянок та місць виявлення вибухонебезпечних пристроїв можуть використовуватись наступні підручні засоби:

- дошки, мотузки, жердини, шматки матерії тощо...
- кам'яні стовпи або купи каміння, гілки дерев;
- палиці, встановлені навхрест;
- фарба, нанесена на дерева або скелястий ґрунт;
- прокопані рівчаки, насипані піском смуги;
- інші знаки, перешкоди.

Категорично ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ:

- підходити до вибухонебезпечного пристрою, торкатися чи пересувати його;
- користуватися засобами радіозв'язку, мобільними телефонами (вони можуть спровокувати вибух);
- заливати вибухонебезпечний пристрій рідинами, засипати ґрунтом або чимось його накривати;
- здійснювати на вибухонебезпечний пристрій звуковий, світловий, тепловий чи механічний вплив, адже практично всі вибухові речовини отруйні та чутливі до механічних чи звукових впливів та нагрівання.

Правила запобігання небезпеки від вибухонебезпечного пристрою в громадському транспорті та інших місцях скупчення людей:

- звертайте увагу на залишені сумки, портфелі, згортки чи інші предмети, у яких можуть бути заховані саморобні вибухові пристрої;
- у разі виявлення підозрілого предмета негайно кнопкою виклику, переговорним пристроєм чи іншим способом повідомте водія та правоохоронців;
- не відкривайте знайдені пакети чи сумки, в жодному разі не чіпайте їх;
- повідомте людей довкола про можливу небезпеку.

Якщо не вдалося уникнути вибуху підозрілого пристрою:

- не втрачайте контроль та не піддавайтесь паніці;
- спробуйте заспокоїтися та уточнити ситуацію;
- ні в якому разі не користуйтеся відкритим вогнем;
- зі зруйнованого приміщення виходьте обережно, не торкаючись пошкоджених конструкцій та дротів;
- при задимленні обов'язково захистить органи дихання змоченою хусткою, шматком тканини чи рушником;
- за можливості та наявності необхідних знань і навичок надайте домедичну допомогу постраждалим;
- дочекайтеся прибуття представників аварійно-рятувальних служб та у подальшому дійте за їх вказівками;
- якщо вибух стався у громадському транспорті, то необхідно виконувати всі команди водія чи спеціалістів, які дані команди оголошують дистанційно.

Дії, коли вибуховий пристрій знайдено в будинку і треба евакуюватися:

- одягніть одяг з довгими рукавами, щільні брюки і взуття на товстій підшві - це може захистити від уламків скла;
- візьміть документи (паспорт, свідоцтво про народження дітей тощо), гроші;
- під час евакуації слідуйте маршрутом, вказаним органами, що проводять евакуацію; не намагайтеся "зрізати" шлях, тому що деякі райони або зони можуть бути закриті для пересування;

- тримайтеся подалі від ліній енергопостачання, що впали.
- **Дії, якщо ваша оселя опинилася поблизу епіцентру вибуху:**
- обережно обійдіть всі приміщення, щоб перевірити, чи немає витоків води, газу, спалахів тощо...;
- негайно вимкніть всі електроприлади, перекрийте газ, воду;
- у темряві в жодному випадку не запалюйте сірники або свічки – користуйтеся ліхтариком;
- перевірте, як йдуть справи у сусідів - їм може знадобитися допомога;
- не намагайтеся наблизитись до епіцентру вибуху, щоб подивитись або допомогти рятівникам;
- з безпечного місця зателефонуйте рідним та близьким і стисло повідомите про своє місцезнаходження та самопочуття.

Варто знати! *Вибухонебезпечні пристрої можуть встановлюватися парами з метою знищення великої кількості життів: через деякий час після першого вибуху, коли на його місці зберуться люди, у тому числі і представники силових структур, може лунати другий вибух і жертв стане набагато більше.*

ПОРЯДОК ЕВАКУАЦІЇ (ТРАНСПОРТУВАННЯ) НАСЕЛЕННЯ ІЗ БУДІВЕЛЬ ТА ПРИМІЩЕНЬ, ДЕ СТАЛАСЯ ПОЖЕЖА, В ТОМУ ЧИСЛІ ВНАСЛІДОК ВИБУХУ

У разі виявлення ознак пожежі кожний громадянин зобов'язаний:

- негайно повідомити про це за телефоном 101, 112. При цьому необхідно назвати місцезнаходження об'єкта, вказати кількість поверхів будинку, місце виникнення пожежі, обстановку на пожежі, наявність людей, своє прізвище;
- вжити заходів щодо евакуації людей, гасіння пожежі первинними засобами пожежогасіння та збереження матеріальних цінностей;
- якщо пожежа виникла на підприємстві, повідомити про неї керівника чи відповідну компетентну посадову особу та (або) чергового на об'єкті;
- у разі необхідності викликати інші аварійно-рятувальні служби.

АЛГОРИТМ ДІЙ ПРИ ВИНИКНЕННІ ПОЖЕЖІ:

Дії при пожежі у квартирі

- якщо Ви почули повідомлення про пожежу необхідно спокійно пройти до найближчого виходу;
- у будь-якій обстановці зберігайте холоднокровність, своєю поведінкою заспокоюючи оточуючих, і не давайте розростатися паніці;
- не панікуйте, і пам'ятайте про небезпеку натовпу, чим більше людей буде панікувати, тим більше труднощів виникне у всіх;
- опинившись у натовпі, зігніть руки в ліктях і притисніть їх до боків, стиснувши кулаки; захищайте боки від здавлювання; нахиліть корпус назад, ноги спереду, і спробуйте стримувати натиск спиною, звільнивши простір попереду та повільно рухаючись по мірі можливості;
- у разі тисняви, пропускайте вперед дітей, жінок та людей похилого віку;
- допоможіть піднятися збитим з ніг людям; якщо Вас збили, постарайтеся встати на коліно і, спираючись об підлогу руками, іншою ногою різко відштовхнутися, ривком випрямити тіло;
- тримайте дітей за руку, заслоняйте їх спиною або посадіть до себе на плечі;
- не слід підніматися по сходах вгору, так як дим спочатку заповнює верхні поверхи – потрібно вийти з будівлі на відкриту територію, не потрібно шукати друзів і знайомих – зустрінетеся з ними на вулиці;

- якщо Ви перебуваєте в момент пожежі в ліфті, не переживайте все вони при аваріях автоматично спускаються на перший поверх та відкриваються, це зроблено в автоматичному режимі;
- якщо Ви перебуваєте на верхніх поверхах, не варто чекати ліфт, панель виклику буде не працююча, слід скористатися сходовими клітками та іншими евакуаційними виходами;
- **при задимленні або відсутності освітлення:**
- йдіть до виходу, тримаючись за стіни, поручні тощо;
- дихайте через мокрий носовичок або рукав одягу (намочіть тканину);
- ведіть дітей перед собою, тримаючи їх за плечі;
- якщо зона задимлення опустилася дуже низько, рухайтесь поповзом в сторону виходу або шляхів евакуації;
- якщо шляхи евакуації відрізані, постарайтеся вибратися на дах або підійти до вікон, щоб Вас помітили рятувальники; не піддавайтесь бажанням вистрибнути у вікно з висоти;
- при неможливості вийти назовні відступіть в незайняті вогнем приміщення і там чекайте на допомогу.

Дії при пожежі на роботі

- якщо Ви почули повідомлення про пожежу необхідно спокійно пройти до найближчого виходу, шляхи відзначені спеціальними стрілками;
- не слід підніматися по сходах вгору, так як дим спочатку заповнює верхні поверхи – потрібно вийти з будівлі на відкриту територію, не потрібно шукати своїх колег – зустрінетеся з ними на вулиці;
- дуже часто люди почувши оповіщення про пожежу, не розуміють реальної загрози, ігнорують це повідомлення та продовжують роботу – це груба помилка, яка може коштувати життя, слід негайно все залишити та покинути будівлю;
- у будь-якій обстановці зберігайте холонокровність, своєю поведінкою заспокоюючи оточуючих, і не давайте розростатися паніці;
- не панікуйте, і пам'ятайте про небезпеку натовпу, чим більше людей буде панікувати, тим більше труднощів виникне у всіх;
- у разі тисняви, зігніть руки в ліктях і притисніть їх до боків, стиснувши кулаки;
- захищайте боки від здавлювання; нахиліть корпус назад, ноги спереду, і спробуйте стримувати натиск спиною, звільнивши простір попереду та повільно рухаючись по мірі можливості;
- допоможіть піднятися збитим з ніг людям; якщо Вас збили, постарайтеся встати на коліно і, спираючись об підлогу руками, іншою ногою різко відштовхніться, ривком випряміть тіло;
- якщо Ви перебуваєте на момент пожежі в ліфті, не переживайте все вони при аваріях автоматично спускаються на перший поверх та відкриваються;
- якщо Ви перебуваєте на верхніх поверхах, не варто чекати ліфт, панель виклику буде не працююча, слід скористатися сходовими клітками та іншими евакуаційними виходами;
- **при задимленні або відсутності освітлення:**
- йдіть до виходу, тримаючись за стіни, поручні тощо;
- дихайте через мокрий носовичок або рукав одягу (намочіть тканину);
- ведіть дітей перед собою, тримаючи їх за плечі;
- якщо зона задимлення опустилася дуже низько, рухайтесь поповзом в сторону виходу або шляхів евакуації;
- якщо шляхи евакуації відрізані, постарайтеся вибратися на дах або підійти до вікон, щоб Вас помітили рятувальники; не піддавайтесь бажанням вистрибнути у вікно з висоти;
- при неможливості вийти назовні відступіть в незайняті вогнем приміщення, щільно закрийте двері, відкрийте вікно, галасом зверніться за допомогою та спокійно чекайте рятувальників.

Дії при пожежі у торговому центрі

- якщо Ви почули повідомлення про пожежу необхідно спокійно пройти до найближчого виходу, шляхи відзначені спеціальними стрілками;
- не слід підніматися по сходах вгору, так як дим спочатку заповнює верхні поверхи – потрібно вийти з будівлі на відкриту територію, не потрібно шукати друзів і знайомих – зустрінетеся з ними на вулиці;
- дуже часто люди почувши оповіщення про пожежу, не розуміють реальної загрози, ігнорують це повідомлення та продовжують здійснювати покупки або інші дії всередині центру – це груба помилка, яка може коштувати життя, слід негайно все залишити та покинути будівлю;
- у будь-якій обстановці зберігайте холоднокровність, своєю поведінкою заспокоюючи оточуючих, і не давайте розростатися паніці;
- не панікуйте, і пам'ятайте про небезпеку натовпу, чим більше людей буде панікувати, тим більше труднощів виникне у всіх;
- опинившись у натовпі, зігніть руки в ліктях і притисніть їх до боків, стиснувши кулаки;
- захищайте боки від здавлювання; нахиліть корпус назад, ноги спереду, і спробуйте стримувати натиск спиною, звільнивши простір попереду та повільно рухаючись по мірі можливості;
- рухаючись у натовпі, пропускайте вперед дітей, жінок та людей похилого віку;
- тримайте дітей за руку, заслоняйте їх спиною або посадіть до себе на плечі;
- допоможіть піднятися збитим з ніг людям;
- якщо Вас збили, постарайтеся встати на коліно і, спираючись об підлогу руками, іншою ногою різко відштовхніться, ривком випрямте тіло;
- якщо Ви перебуваєте на момент пожежі в ліфті, не переживайте, усі вони при аваріях автоматично спускаються на перший поверх та відкриваються;
- якщо Ви перебуваєте на верхніх поверхах, не варто чекати ліфт, панель виклику буде непрацездатна, слід скористатися сходовими клітками та іншими евакуаційними виходами.

Дії при пожежі у вагоні потяга:

- якщо ви почули запах гару або побачили інші признаки пожежі (дим, вогонь, тепло) негайно повідомте про це провідника потягу; діючи спокійно та без паніки, знайдіть у приміщенні підручні засоби, пожежогасіння (вогнегасники знаходяться в купе провідника), використовуючи їх та інші підручні засоби (ковдри, мокрі ганчірки тощо) спробуйте загасити вогонь;
- якщо не вдалося загасити полум'я, зупиніть поїзд за допомогою стоп-крана перейдіть у незайняту вогнем частину вагона (краще вперед) та переходьте до іншого вагону щільно заривши за собою двері міжвагонних переходів;
- постарайтеся не допустити виникнення паніки, заспокойте людей, візьміть дітей за руки, для захисту від чадного газу дихайте через вологу тканину (хустка, рушник, шарф тощо) намочивши її водою (в крайньому випадку сечею) прикривши рот та ніс, не намагайтеся рятувати від вогню свій багаж;
- якщо вогонь відрізав вас від виходів, то прийдіть до купе або туалету, щільно причинивши за собою двері, відкрийте вікно та чекайте прибуття допомоги, привертаючи до себе увагу, не стрибайте з вагона потяга та не намагайтеся вибратися на дах;
- після евакуації відійдіть від палаючого вагона та пошліть людей у найближчий населений пункт повідомити про подію.

Правила використання засобів пожежогасіння:

- якщо ви почули запах гару або побачили інші признаки пожежі (дим, вогонь, тепло) негайно повідомте про це пожежно-рятувальну службу (номер телефону – «101»);
- діючи спокійно та без паніки, знайдіть у приміщенні підручні засоби, що дозволять загасити вогонь (вогнегасники, пожежні крани, ємності для води, груба тканина тощо);

Порядок застосування порошкових вогнегасників:

- візьміть вогнегасник та піднесіть його до осередку пожежі;
- зірвіть пломбу;
- висмикніть чеку;
- направте розтруб на осередок займання;
- приведіть у дію запірно-пусковий пристрій, натискаючи на важіль;
- почніть гасити полум'я, цілячись в його основу;

Порошкові вогнегасники застосовуються для гасіння всіх класів пожеж, у тому числі електрообладнання, що знаходиться під напругою до 1000В.

Порядок застосування вуглекислотних вогнегасників:

- візьміть вогнегасник та піднесіть його до осередку пожежі;
 - зірвіть пломбу;
 - висмикніть чеку;
 - направте розтруб на осередок займання;
- відкрийте запірно-пусковий пристрій, натисніть на важіль або поверніть маховик до відмови у напрямку годинникової стрілки.

Вуглекислотні вогнегасники використовуються для гасіння:

- речовин, горіння яких не може відбуватися без доступу повітря;
- пожеж на транспорті;
- пожеж електрообладнання, що знаходиться під напругою не більше 1000В.

При використанні вогнегасників забороняється:

- підходити з вогнегасником до осередку ближче одного метру;
- перевертати вогнегасник;
- братися рукою за розтруб (для вуглекислотних);
- ударяти по вогнегаснику;
- випускати струмінь на людей;
- зберігати поряд з опалювальними приладами, виключати попадання сонячних променів;
- застосовувати при наявності вм'ятин, здуття або тріщин, порушенні з'єднань або несправності індикатору тиску.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ

щодо дій персоналу та відвідувачів об'єктів з масовим перебуванням людей при отриманні сигналу «ПОВІТРЯНА ТРИВОГА»

Керівникам об'єктів з масовим перебуванням людей виконати такі заходи:

- обладнати об'єкти з масовим перебуванням людей об'єктовими системами оповіщення, яка включатиме в себе сирену та систему гучномовного оповіщення працівників та відвідувачів (ПКМУ від 27 вересня 2017 року № 733 «Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту»);
- визначити місце (місця) розміщення (укриття) відвідувачів та персоналу відповідно до Рекомендацій щодо визначення об'єктів, придатних для включення до фонду захисних споруд цивільного захисту як споруди подвійного призначення та найпростіші укриття (додаток до листа ДСНС України від 30.08.2017 № 02-12284/162, що додається);
- розмістити у приміщеннях об'єкта схеми із зазначенням укриття та маршрутів руху до нього;
- при плануванні маршрутів руху до укриття, за можливості, оминати ділянки об'єкта із наявністю вікон;
- позначити основний та запасний виходи із укриття (укриттів) та напрямки руху до них відповідними знаками та покажчиками, бажано фотолюмінесцентними;
- забезпечити укриття планами приміщень, із зазначенням на них основного та запасного виходів, табличками із зазначенням номерів телефону для виклику екстрених служб, альтернативними засобами зв'язку (переносна радіостанція) та освітлення, місцями для сидіння, засобами обігріву (ковдри), запасами питної та технічної води, готових продуктів тривалого зберігання, засобів надання першої медичної допомоги, гігієнічних засобів, засобів для гасіння пожежі, елементів живлення для альтернативних засобів зв'язку та освітлення;
- призначити черговий персонал, відповідальний за зустріч та розміщення відвідувачам та персоналу об'єкта у разі сигналу тривога;
- організувати підготовку персоналу з надання домедичної допомоги;

- кожної години через систему гучномовного оповіщення нагадувати відвідувачам порядок дій.

При отриманні сигналу оповіщення про повітряну загрозу (за сигналом «УВАГА ВСІМ» або у мобільному додатку «Повітряна тривога», розробленого товариством «AJAX» за підтримки Міністерства цифрової трансформації України), необхідно:

- включити сирену зі звучанням до 3-х хвилин, що означає «УВАГА ВСІМ»;
- з використанням внутрішньої гучномовної системи оповіщення провести передачу словесного повідомлення про повітряну загрозу;
- надати відвідувачам та персоналу об'єкта інструкції щодо подальших дій;
- сповістити відвідувачів та персонал об'єкта про місцезнаходження укриття та маршрутів руху до нього;
- надати допомогу тим, хто потребує допомоги в пересуванні;
- нагадати відвідувачам та персоналу об'єкта про небезпеку перебування поза укриттям;
- тимчасово припинити торгівлю закладам (відпуск товарів, надання послуг);
- кожні 10 хвилин передавати словесне повідомлення щодо продовження дії повітряної загрози;
- при отриманні повідомлення через мобільний додаток про «ВІДБІЙ ПОВІТРЯНОЇ ЗАГРОЗИ» провести словесне повідомлення про відбій повітряної тривоги.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ В УКРИТТІ:

- організувати зустріч та розміщення відвідувачів та персоналу об'єкта в укритті;
- якщо укриття знаходиться в наземному приміщенні об'єкта, рекомендувати відвідувачам та персоналу об'єкта сісти чи лягти у позі «ембріона», притиснутися до несучої стіни, прикрити голову руками та відкрити рот;
- організувати надання домедичної допомоги постраждалим;
- проінформувати відвідувачів та персонал об'єкта, розміщених в укритті, про заборону виходу з нього без дозволу чергового персоналу;
- не залишати відвідувачів та персонал об'єкта в укритті самих;
- організувати вихід з укриття після скасування сигналу тривоги та не раніше ніж через 10 хвилин після завершення обстрілу.